

НАУКА О ЗАКОНУ (НОМОЛОГИЈА)¹

1. О свим важнијим предметима, о којима посведневно говоре људски језици, говори се и у Библији, изузев једног предмета, а то је природни закон. У Библији се не спомиње та реч — природни закон.

2. И ни о чем учени синови човечји у наше време не говоре толико колико о природном закону, или природним законима, о природном многозакоњу, полиномији. А баш о томе нема ни речи у Библији. Да ли учени синови човечји не знају о чему говоре или пак свезнајућа Књига Живота не зна ништа о том предмету о коме учени синови човечји највише говоре? Није лако претпоставити ни једно ни друго.

3. Заиста, човек нашега времена мора се зачудити што у основној и главној књизи рода човечјег, у књизи од хиљаду страница, у књизи која се штампа у близу хиљаду језика и наречја и растура годишње на десетине милиона не долази реч „природни закон“.

4. О природном закону — управо о природном закону — говори научник са катедре омладини, и омладина га слуша чудећи се и природи и њеном закону, односно законима. А у Библији нема ни речи о природном закону, ни у једнини нити у множини.

5. О природном закону говори чак и хришћански проповедник са проповедаонице у храму, о природном закону као паралелном са моралним законом; и народ га слуша не разумевајући како то да постоје два закона, тако често у опреци један с другим, а један законодавац? Међутим, у основној књизи наше вере нема спомена о закону природном, још мање (ако може бити мање) природном.

6. Познање природних закона сматра се у наше време најважнијим познањем. Ради познања тих закона подижу се безбројне школе, универзитети, академије, лабораторије; троше се куле блага, троше се снаге људске, и времена и лета. Како дакле да се ти закони у Светој Књизи, богонадахнутој, не именују ни речју, ни реченицом, ни словом, ни знаком?

7. Природа и природни закони најзвучније је гесло нашег времена. Свако друго гесло, које једно европско дете слуша од првог разреда основне школе па до свршетка универзитета, малозвучније је и слабије. Има и других гесала, али су она као онај танки глас што га је пророк Илија чуо на Хориву према бурној хуци онога гесла — природни закони! Да ли

---

¹ При изради ове књиге писац се послужио на првом месту *Светим Писмом* као основним извором за објашњење и решавање постављеног питања о закону; потом верским књигама разних народа, као што су: *Коран* (Суре цитиране по енглеском преводу), *Зенд Авеста*, *Књига Мртвих*, неколике књиге из *Вендати* (у преводу Макса Милера), *Таотхе-кинг*, *Конфуције* (све у енглеским преводима), па трагедије *Есхила* и *Софокла* (у српском преводу), потом више књига фолклора разних народа.

Од књига из науке и о науци писац је имао и ова дела при руци:

A. Eddington: The nature of the physical world.

Sir James Jeans: The mysterious universe.

J. W. N. Sullivan: Limitations of science.

MeYerson: De l'explication dans la science.

Whitehead: Process and Reality.

Dean Inge: God and the astronomers.

Dr Alexis Carrel: Man the unknown.

Др Иван Ђаја: Трагом живота и науке.

Др Сима Марковић: Принцип каузалитета и модерна физика.

Др Атанасије М. Поповић: Морални закон, књ. I

Од старијих дела:

Fustel de Coulangée: Cité antique.

пророци и свеци, који Духом Божјим саставише Библију, нису дочули ту реч „природни закони?“ Или су је пречули? Или су заборавили да ју напишу?

8. Природњаци нашег времена стављају под наслов „природни закони“ и своје знање и своје незнање. Све што знају, бар што мисле да знају, они стављају под природне законе; а и оно што не знају, пре него дознаду, унапред приписују природним законима. При таквом стању ствари човек се у недоумици мора запитати: да ли су постојали ти исти природни закони у времена древна кад је наша Света Књига од преко хиљаду страница састављана и писана?

9. Свевласт природних закона над духовима и умовима белог човечанства у Европи и Америци постала је данас апсолутна. Аутократија — готово да кажемо тиранија — природних закона над људима у том делу човечанства тако изгледа потпуна као завршен круг без иједне излазне тачке. Да ли су библијски писци имали исту природу пред собом, кад ни једном линијом нису почели описивати онај железни круг који је данас склопљен око људи? Или се можда онда још нису јављали ни дејствовали природни закони, па су људи били неосетљиви према њима?

10. Чак и теолози западни! Стојећи под упливом природних наука и уплашени ваљда од њиховог магистралног кажипрста, чак и теолози западне хемисфере прихватили су природне законе као нешто природно. Тиме су они обременили себе знојним трудом око „измирења Библије са природним наукама“. Да се не би онај претећи кажипрст спустио на њих! У ствари они нису успели да измире Библију и науке о природним законима, него су успели само да умире научнике и да се с њима измире у томе, да су природни закони ван спора. Ми им можемо признати, да су видели много од онога што има у Библији, али нажалост они нису видели оно што нема у Библији. У Библији нема речи нити „природин закон“, нити „закон природе“.

11. Заиста је напоран задатак довести у склад једну књигу, у којој нема спомена о природним законима, са хрпама књига које ни о чем другом не говоре до о природним законима. У Светој Књизи Божјој не спомињу се природни закони. Не само библиофоби него и многи библиофили у наше време тешко могу написати две странице, а да не спомену природни закон или природне законе. А гле, на хиљаде страна Свете Књиге нигде ни на једном месту не спомиње се природни закон. Није ли ово тајна велика? Зашто дакле Библија не спомиње природни закон?

ЗАШТО БИБЛИЈА НЕ ГОВОРИ О ПРИРОДНОМ ЗАКОНУ

1. Добро заморени и ознојени од дуга пута седоше путовођ и путник покрај језера да се одморе. Па кад заситише очи гледањем плаветнила језерског, ишараног белим галебима, и кад окрепише душе ћутањем, упита путник путовођу:

2. Реци ми, путовођо мој, зашто се у Светој Књизи Божјој не спомиње никакав природни закон? Слушао сам пажљиво све што си ми уз пут говорио, и зачудио сам се како да ја то до сад нисам приметио. Толико сам читао Свету Књигу но нисам могао приметити нити до данас слутити, да се у њој не спомињу природни закони, о којима два континента без престанка брује. Реци ми дакле, зашто се у Библији не спомиње оно о чему наши учени савременици највише говоре?

3. **Путовођ:** Због тога што и не постоји.

4. **Путник:** Да ли си ти добро чуо моје питање, и да ли ја добро чујем твој одговор? Јер твој одговор личи ми на шалу. Истина, уморним путницима на овом знојном путу живота приличи шала, ради душевног одмора. Али ја сам

сасвим озбиљно ставио моје питање: Због чега Библија не говори ни речи о природним законима?

5. **Путовођ:** Ја сам, драги мој сапутниче, са пуном збиљом примио твоје питање и са истом збиљом дао свој одговор. Библија не говори о природним законима због тога што и не постоје

никакви природни закони.

6. Путник: То ме изненађује до највише мере. Зар цео свет признаје природне законе, а ти мене сад учиш да ти закони не постоје! Како ћемо нас двојица стати против целог света?

7. Путовођ: Рећи ћу то доцније како не стоји да баш цео свет признаје природне законе него само један део света, а сад ћу ја тебе да упитам: баш и да цео свет признаје једну неистину за истину, хоћемо ли се ја и ти уплашити света? Некада су постојала свега два човека у целој свету који су признавали једног истинитог Бога, Аврам и Лот, па се нису уплашили од мрака незнабожачког, у који је сав свет био завијен. Да ли ћемо се дакле нас двојица уплашити од усамљености са Истином насупрот великој војсци велике Неистине?

8. Путник: Морам признати, да ме подилази језа од помисли да се морам одвојити од толиких векова времена и читавих поколења људских, и од својих школа, и од учитеља који су ме учили, и од свих досадашњих оквира мојих мишљења и убеђења.

9. Путовођ: Све то или је прошло или ће проћи те немаш разлога за језу. Не стоји ли написано: *да времена већ неће бити?* (Откр. 10, 6). А за људе и људска поколења ниси ли читао, да су *као трава, као цвет пољски што прецветава?* Не стоји боље ни са твојом школом, ни са учитељима, ни теоријама, ни мишљењима људским. Све или је прошло или ће проћи, само ће истина објављена у Светој Књизи Божијој остати на век века. И ето у тој вечној Књизи не спомињу се природни закони. А не спомињу се због тога што и не постоје.

Јер немогуће је и замислити, да природни закони не би били споменути у Библији, у којој су и далеко ситније ствари споменуте, када би ти закони заиста постојали.

10. Путник: Ипак морам рећи, да моје сумње остају неразвејане твојим тврђењима. Ја непоколебљиво верујем Библији. То је Божја Књига, Божје Откровење истине људима. И гле, у тој Књизи над књигама, с краја у крај, говори се о закону. Је ли, дакле, могуће, да се у целој Библији нигде и ни у једном случају, где се говори о закону, не мисли на природни закон?

11. Путовођ: Јесте, могуће је. Чим је факт, онда је могуће. Кроз сву ту велику Књигу Божју кроз говори се о закону — и ни о чем се тако много не говори као о закону — али нигде и ни на једном месту не мисли се на природни закон. Устајмо и хајдемо; морамо журити.

НЕМОГУЋНОСТ ПРИРОДНИХ ЗАКОНА

1. Када наши савременици говоре о природним законима, они говоре из два супротна и непријатељска табора. Из једнога табора долази тврђење, да је природа сама себи и законодавац и законопрималац. Из другог табора, пак, долази тврђење, да је Бог законодавац природних закона, а природа законопрималац.

2. Љубитељи истине, којима вид није заслепљен прашином таборске, партизанске борбе, спотичу се и о једно и о друго тврђење. Њихови приговори и једном и другом табору веома су тешки.

3. Они се обраћају и једном и другом табору заједно са овом јасном чињеницом, иза које стоје и стварност и логика: Онај ко даје законе и онај ко прима законе морају бити свесна бића. Не може несвесан прописивати законе за свеснога, нити свесан може давати законе несвесноме.

4. Јер је закон у суштини својој ствар свеснога разума. Са обе стране закон претпоставља свесан разум: са стране онога ко даје закон и са стране онога ко прима закон. Недостаје ли свестан разум било на једној било на другој страни, закон није закон него нешто сасвим друго са другим и друкчијим назвањем.

5. После овог општег приговора и једном и другом табору обраћају се љубитељи истине сада посебно оном првом табору па кажу: Ако је природа и законодавац и законопрималац, онда то значи да она без свесног разума и даје себи законе и усваја их. То се пак противи самом појму закона. Јер је закон по самој својој суштини ствар свеснога разума свесних бића, на обе

стране.

6. Оном другом табору чине љубитељи истине овај приговор: Ви кажете, да је Бог прописао и дао природне законе. То би се с једне стране могло узети као логично, но с друге не би. То јест заиста законодавац је у овом случају свесно биће, али законопрималац је несвесна твар. И то се коси са појмом закона, који претпоставља свесна бића са свесним разумом на обе стране.

7. Према томе, нити природа може дати законе нити их може усвојити. А из тога следује, да такозвани природни закони и не постоје. Јер ти закони названи су природним или зато што их је сама природа установила и дала, или пак зато што их је природа од Бога прихватила и усвојила. Али како је природа без свесног разума, то она није могла ни установити и дати нити пак прихватити и усвојити законе.

8. На једном скупу философа беше оштра препирка о природним законима. После дуге препирке устаде један од препирача, па рече: Једни су од нас за законе природине, а други су за законе природе. Зачудише се сви, па ће рећи: ми не видимо разлику између та два назвања. А онај им одговори: разлика је велика. За природине законе стоје они од вас који сматрају природу законодавцем, а за природне законе стоје они који сматрају Бога законодавцем у природи. Оба мишљења имају вероватноће но оба подлежу и критици. Ја не знам коме би се мишљењу приволео.

9. Ту се десио и један љубитељ чисте истине. Он устаде и рече: Ја се не бих могао приволети ни једном ни другом мишљењу. О природином закону не може бити говора, јер се том претпоставком негира Бог као надприродно, свесноразумно и самостално биће, а на његово се место ставља природа, којој се приписује једна свесноразумна, законодавна радња. На тај начин природа се обоготворава и чини својим сопственим творцем и законодавцем. А то ништа друго није до бесмислено идолопоклонство.

10. Но исто тако не може бити говора ни о природном закону, даном природи од Бога. Ко би од нас помислио, да даје закон камењу, или дрвећу, или птицама и рибама, или овцама и козама, или слоновима и камилама? Несумњиво, нико. Како онда можете приписивати Богу такву једну неразумну радњу?

11. Закон иде од разума разуму, од свеснога бића свесноме бићу, од личности ка личности, од сличнога сличноме. Према томе, природа није могла нити сама себи дати законе, нити их примити и усвојити од Бога. Истина је, да се једини Бог може замислити као законодавац, што Он у ствари и јесте. Али као законодавац Бог је могао дати законе једино човеку од свих створених бића у видљивој васиони.

12. И Бог је заиста и дао закон човеку, и само човеку. То и јесте једини закон који постоји. Оно пак што је Бог дао свој осталој природи и што има сличности са законом, није у ствари закон него нешто друго, што научници називају силом, инстинктом, нагоном, импулсом, подсвесним или подразумним осећајем. Из реченога је дакле јасно, да нити постоји природин ни природни закон, пошто би се и један и други супротили логичном и стварном поимању закона.

ЈЕДАН ЗАКОНОДАВАЦ И ЈЕДАН ЗАКОН

1. У Библији се говори само о једном законодавцу и о једном закону, и то о Богу и о моралном закону.

2. За другог законодавца изван Бога, Библија не зна и о неком другом закону, сем моралног, не говори. Како је уобичајено, да се старозаветни закон назива Мојсијевим законом, то се мора учинити јасна примедба, да је Бог био законодавац, а Мојсеј само богом изабрани прималац и објавитељ закона Божјега.

3. Кад људи хоће да праве законе, они бирају између себе, по правилу, најсвесније и

најсавесније па им поверавају законодавни посао. Дакле, вишу свесност и савесност сматрали су људи од памтивека за квалификацију оних који законе састављају. Још су тим бирањем и одабирањем лица за законодавни посао људи признавали да чак ни сваки човек, иако свесно и разумно биће, није довољно способан за тај посао.

4. Зар и тај свеопшти факт по свима народима земаљским и у свој историји људској не говори јасно против физичке природе као законодавца? И свесност људска свих племена и свих времена буну се против тога, да биће,

мање свесно и мање савесно, може давати законе људима.

5. Бог је Творац и Свети Цар, савршена Свест и савршена Савест. Због тога је ауторитет и надлежност Бога као законодавца ван спора и сравњења. Људи као законодавци — такозвани законодавци — или објављују закон добијени од Бога, или га парафразирају, ситне и гранају, ради примене у више или мање разгранатим околностима и приликама живота.

6. Наравно, где је слобода ту је и злоупотреба. Људи су често злоупотребљавали како закон Божји тако и своју законодавну власт. И наметали су своје законе, личне и себичне, вређајући тиме Бога и понижавајући своје ближње. Такве злоупотребе у законодавним радњама вршили су или поједини владари, или завојевачи, или олигархијске групе и партије.

7. Злоупотребе закона и законодавства Бог није благосиљао, али их је Он попуштао, да би се очувала човекова слобода и објавила човекова злоба.

8. У самој ствари једини Творац једини је и законодавац. Па како човек представља *образ* Божји или *икону* Божју, то он највише личи на Бога Створитеља. И по сили те своје сличности са Богом Створитељем човек је примао и усвајао закон Божји, или потпуно, или делимично, или никако. У последња два случаја човек је покушавао да и сам буде законодавац себи и својима. Но у томе он је морао пре или после осетити своју немоћ, свој пад и отпад од Бога.

9. Један је савршен и непогрешив Законодавац. И један је само закон Његов. То је закон морални, од Бога јављен и објављен човеку и за човека.

10. Нити је ко други могао бити законодавац осим Бића савршене свести и савести (светости), нити је коме другом могао бити дат закон у овоме свету осим човеку који је као свесно и савесно (свето) биће најближи Богу, жива икона Божја.

11. Бог није могао открити човеку два закона, морални и физички или природни, као два паралелна закона, зато што и постоји само морални закон, а не и физички или природни. Постоји само један закон, и то је морални закон. Оно што људи називају физичким или природним законом није у ствари закон него само символ моралног закона.

12. Како у погледу бића, тако и у погледу закона. Као што је духовни свет једини стварни и битни свет, а свет материјални, чулни или феноменални, само символ онога духовног света, исто тако морални закон једини је прави и стварни закон, док физички или природни закон није закон него само символ моралног закона.

ТЕОРИЈЕ И СТВАРНОСТ

1. **Путник:** То што ми ти говориш за мене је ново као први дан Стварања. Досад су постојале две теорије у погледу закона; ја сам био противник једне, а присталица друге од њих. Једно је монистична, а друго паралелистична. Противник сам оне, а присталица ове. Ти пак тврдиш нешто треће.

2. **Путовођ:** Молио бих да чујем из твојих уста садржину и једне и друге теорије. Иако нисам љубитељ теорија; иако наслућујем шта учи једна, а шта друга, желим да ми ти јасно изложиш обе.

3. **Путник:** Монистична теорија учи, да постоје само физички или природни закони. Морални

закони не постоје; они су укључени у физичке или природне законе. То је учење и садржина оне теорије које сам ја противник. Паралелистична теорија пак учи, да постоје и физички и морални закони; они се не искључују и не поклапају него теку упоредо. То је учење и садржина оне друге теорије које сам ја био присталица до овога часа.

4. Путовођ: Ја се бојим, да истина није ни у једној од тих теорија, нити пак у средини између њих. Човечје поимање закона зависи од човечјег поимања стварности. Ко признаје физички или материјални свет за једину стварност, тај признаје, наравно, само физичке или природне законе. Ко пак признаје две стварности, и физичку и духовну; или ко верује у два света као битна и стварна: свет духовни и свет физички, тај мора као и ти, да буде присталица двојних и упоредних закона.

5. Путник: Тако је. И ја сам кроз таква размишљања дошао до убеђења да постоје две врсте закона у васиони,

физички и морални, и да они теку и дејствују упоредо. У осталом, зар васиона није толико пространа, да она има довољно места за обе те врсте стварности и закона?

6. Путовођ: Нека те не вара огромно пространство васионе. Васиона је довољно пространа да се истина у њој може јавити, али сувише тесна, да би се лаж у њој могла сакрити. Кад би ти могао доказати упоредно постојање две битности и стварности и ја бих можда био готов да признам и постојање два упоредна закона.

7. Путник: Изгледа ми, да ти одричеш постојање физичког или материјалног света, није ли тако?

8. Путовођ: Није тако. Постоји и духовни и физички свет, али тако, да је духовни свет свет стварности, а физички свет символ те стварности. Однос је између њих као између смисла и написаних слова. Такав исти однос је између моралног закона и такозваних физичких или природних закона.

9. Путник: Ја сам читао књигу *Символи и Сигнали*, и садржина те књиге сад ми долази на ум. Када сам ту књигу читао, ја сам је срцем одобравао. Али сам мислио, да њен садржај објашњава само однос између јединог битног света, духовног света, и света материјалног, симболичног света. Нисам тада могао слутити, да тај однос у погледу бића има значаја и за однос у погледу закона.

10. Путовођ: Мени је мило што си ти споменуо ону књижицу, *Символи и Сигнали*. Још ми је милије твоје признање, да одобраваш учење те књиге о стварности једнога света и симболичности другог. Са тим признањем ти се сасвим лако можеш оријентисати и у погледу стварности моралног закона и симболичности такозваних физичких или природних закона.

11. Путник: Сад ми изгледа прилично јасно оно треће што ти предлагеш, а што није ни монизам ни паралелизам. Јер заиста ако поимање закона зависи од поимања бића или стварности, онда мени сада свиће зора мога новог поимања и новог става.

12. Путовођ: Ја бих желео, да се та зора претвори у светли сунчани дан. Могу ти рећи само, да су обе споменуте теорије удаљене од истине, јер су творевине обичног чулног разума човечјег. Истина није ни са једном ни другом теоријом, нити пак посреду њих, него изнад њих. Ја знам, да се и многи хришћански богослови држе упоредне теорије као што си се и ти држао до сада. Али та теорија

није паметнија од монистичке теорије. Јер ако ова погрешно учи, да је један стварни и битни свет, тј. свет физички, те према томе и један закон, закон физички, то ова друга претпоставља два битна, стварна света и два упоредна закона. Истина пак гласи: Као што је један битни или стварни свет, тј. свет духовни, док је свет физички, материјални, символ тога духовног света, исто тако један је закон, тј. морални, док је оно што се назива физичким или природним законом само символ тога јединог и јединственог закона.

БИБЛИЈСКИ ЗАКОН

1. Библија говори само о моралном закону. То је закон који је Бог дао човеку и који је човек примио од Бога. О неком другом закону Библија не говори ништа.

2. Овај морални закон Божји односи се на владање човеково у овоме свету. Овоме закону циљ је био да држи човека изнад природе, а испод Бога; да га оспособи покоравати природу и бити покоран Богу; да му не да ни да падне испод природе ни да се дигне (маштом) изнад Бога.

3. Први морални закон, који је Бог дао човеку, и најкраћи је. Он се састоји из две заповести. Једна се тиче власти човекове над природом, а друга се тиче власти Божје над човеком. Прва гласи: *Рађајте се и множишите се, и напуните земљу, и владајте њоме; и будите господари од риба морских и од птица небеских и од свега звериња што се миче по земљи.* А друга заповест гласи: *С дрвета од познања добра и зла, с њега не једи, јер у који дан окусиш с њега, умријећеш.*

4. Ове заповести не издаје тело телу, нити тело духу, нити дух телу, него дух духу, или духовно биће духовном бићу. А то значи, да обе ове заповести имају духовно морални значај. Заповест о рађању и множењу односи се на духовно рађање и множење, које се на плану физичком симболише и изражава телесним рађањем и множењем. Заповест ова дакле означава не физички закон него морални.

5. Као да Створитељ каже: Ја сам ставио у вас свој дух животни као семе. Потрудите се, да то семе донесе род духовни и многи. Нека узрасте у вама дух истине и нека испуни сву земљу тела вашег, тако да цело тело ваше постане духовно, и да урасли дух у вама покрије сву земљу и завлада њоме. Када се у вама изврши потпуно духовно рођење и када се моји духовни таленти у вама умноже и увеличају до савршенства, онда ћете ви бити богови над земљом као што сам Ја Бог над вама.

6. Тако рођени и увеличани ви ћете бити господари над рибама и птицама и свим зверињем на земљи. Јер ће вам се дати познање, да познајете духовни смисао свега тога, и да можете читати истину у тим симболима истине, и вечну стварност у временим сликама и приликама њеним. То јест, знаћете стварни смисао свих твари око себе, и кроз то знање и познање владаћете над свим. Јер се правом знању даје господарство и власт.

7. Ово је прва заповест првог моралног закона Божјег. Она представља свете дарове Божје које је Бог даровао првом, безгрешном човеку, да их он обделава. Па као што ова прва заповест указује на духовну стварност и представља морални закон, морални, а не физички, тако и друга. Другом заповешћу Бог забрањује човеку да једе с дрвета познања добра и зла. Овом заповешћу Бог је хтео да сачува човека од познања не добра него зла, од мешања добра са злом, од служења два господара, како је доцније рекао Господ Христос; од дводушности.

8. Сва дрвета у Рају била су символ добара Божјих; дрво познања добра и зла било је символ мешавине добра са злом; а змија је била символ зла. Бог је хтео, да првостворени човек уопште не позна зло, ни мислима ни жељама ни делима, него да буде и остане добар и у добру.

9. Ова заповест је имала одбрамбени циљ. Бог је хтео, да том заповешћу одбрани душу човекову од зла, чак и од једне отровне капи зла, која, помешана са добром, може да поквари све добро. Бог није дао ову заповест човеку тирански, без образложења и без предочења последица од неизвршења исте заповести. *Јер у који дан окусиш од њега, умријећеш.* Образложење је дакле јасно.

10. Дрво је споредно; главно је заповест Божја, која је произашла од бриге Божје за човека, као најузвишенијег створења свога на земљи, као живе иконе своје. Бог је могао, и мимо онога дрвета, издати Адаму просту заповест:

Не тражи зло, не познај зло, не мешај добро са злом. Али Он је изабрао овај сликован начин поуке, да би човек гледајући у оно дрво боље се сећао тада заповести Створитеља свога, а

доцније опет свога греха. Као што учитељ најбоље учи децу по сликама или симболима, тако је исто и Творац учио и упућивао Адама и Еву.

11. Обе ове заповести изражене су кратко тамо где се говори како Бог уведе створеног човека у врт Едемски *да га обделава и да га чува* (Постања 2, 14). Прва заповест односи се на обделавање, а друга на чување или одбрану. Обделавање њиве душе своје и одбрану исте — то двоје ставио је Бог у дужност Адаму. Шта је требало више? Обрада и одбрана — шта треба више?

Овај први закон дат је човеку безгрешноме, докле још није био окусио и познао грех, и докле се смрт још није била уселила у његов живот. Тај и такав закон представља савршенство. Али се човек, погазивши другу заповест Божју, измакао својевољно испод власти Божје, због чега се измакла сва природа испод власти његове, и уздигла своју власт над њим. Тако је и прва заповест постала неизводљива.

ИСТИНА И СИМВОЛИ ИСТИНЕ

1. *Тјелесно мудровање смрт је, а духовно мудровање живот је и мир* (Рим. 8, 6). Док су прародитељи наши све расуђивали духовно дотле су осећали у себи пуноћу живота и мира. Тело, телесни свет и физичке предмете они су такорећи једва видели од силне светлости духовне стварности која је зрачила кроз њих као кроз своје слике или симболе. Садржина је била за њих видљивија од форме, духовни смисао ближи од појаве, феномена. Радост њихова долазила је више од невидљивог у видљивом него од видљивог на невидљивом. Они су гледали кроз слике Сликара, и кроз песме слушали Песника.

2. Но чим је код прародитеља, после отпада од Бога, преовладало телесно мудровање над духовним, сунце духа за њих је било превучено тамним облаком, и они су се обрели у царству смртних и пролазних симбола, у царству колебања, немира и смрти. Форма је засенила садржину. Појава је помрачила смисао, видљиво се уставило пред невидљивим; од слика се није могао видети Сликара нити од многих песама Песник. Закон духовни заборављен је; на његово место у уму људском дошао је измишљени закон физички или закон природни.

3. Изгнање из Раја, или удаљење човека испред лица Божија, имало је у ствари за последицу то што је човек, ранији господар природе, постао слуга и роб природе. Он који се у близини Божјој хранио сваком речју Божјом — тј. духом и истином, или духовним смислом и значајем сваке створене твари — почео се сада хранити *зељем пољским*, желећи понекад да се насити и свињским корењем. Но и ово му се није увек давало у довољној мери.

4. Обделавање и одбрана, што се у Рају односило на духовне таленте, окренути су изван Раја на тело и телесни живот. Човек на земљи отпочео је рад за тело и рат због тела. Стварност и њен символ, или јава и сан, променили су свој став сходно промењеној визији човековој. Као кад би неко најпре с дрвета посматрао сенку од дрвета, а по том, спуштен на земљу, из сенке дизао своје очи да види Дрво.

5. Но, очи људске све су се више замарале од гледања навише, на духовну стварност, са игралишта сенки, на које је Адам био пао. Па постепено обузет замором и забуном, забуном од мешања истине са симболима истине, човек се најзад са страхом стао клањати природи као божанству. Чим је из свог духовног вида изгубио право и јединога Бога, он је принуђен био да попуни празнину на тај начин што је природу — тј. творевину Божју — ставио за бога место Бога. А кад је природу учинио себи богом, он је отпочео мислити о природним законима и о природи као законодавцу. Истина је за њ била изгубљена, и он се нашао збуњен на игралишту сенки истине.

6. У страхопоштовању према природи мислио је наћи олакшање свога удеса. Јер му се чинило да га природа као божанство ослобађа од моралних обавеза, од моралног закона. У ствари то је била самообмана и илузија. Такозвани природни закони нису ништа друго до слике или

символи духовно моралног закона. Али човек је то знање изгубио, те је као незналица срицао слова природе Божје без везе и без смисла. Духовна шифра за јероглифе природе била је изгубљена. Како онда тако и данас, за све оне који природу и природне законе обожавају.

7. Док није окусио плода с дрвета добра и зла, човек је знао само за добро, желео само добро, чинио само добро. Окусивши од забрањеног плода, он се поделио и подвојио сам у себи. А кад је настао дуализам унутра у души његовој, дуализам се појавио у свету пред његовим разроким видом и подељеним разумом. Изгнанику из Раја, преступнику испод дрвета познања добра и зла, сада је цео свет постао једно велико дрво познања и то двојног, познања добра и зла. Хтео не хтео он је сада морао јести са тога дрвета.

8. Но где год се помеша добро и зло, зло преовлада. Као кад се вода помеша са петролеумом, па није ни за пијење ни за горење. Поколења и поколења Адамовог потомства обожавали су и Бога и природу, при чему се покварио и појам о Богу и појам о природи. Обожавање Бога претворило се временом у обожавање демона, а обожавање природе у сујеверје. То двоје помешано произвело је шарлатанске и смешне, чак и погубне, митологије по васцелом свету. Тако се обистинила реч апостолска да *сав свијет у злу лежи*.

ЗАШТО ЈЕ МОРАО ДОЋИ ПОТОП

1. Ево одговора гласу. Етика одговара Догматици. Заблудама у догмама истине одговарају заблуде у моралном животу људи. Помрачен вид, помрачен и пут. Кад је помрачена визија за истинитога Бога и Његов морални закон, мрак је покрио пут човечанства, и морална колебања и лутања испунила су миленијуме људске историје.

2. *И Господ видје да је неваљалство људско велико на земљи, и да су све мисли срца њихова свагда само на зло.* Природа као дрво познања добра и зла претворила се у дрво познања зла и добра. Зло је дакле преовладало. Шта учини тада Створитељ? Оно што би и сваки разуман домаћин учинио, кад му се стадо ошуга. Кад би видео, после дугог лечења, да ће му све стадо од шуге пропасти, он би уништио шугаве овце, а задржао само оне које су здраве, да би се од њих намножило ново стадо. Тако и Бог.

3. Бог је пустио потоп на земљу и уништио сав покварени и неизлечиво оболели род људски. Оставио је само праведнога Ноја, да се од њега, као од неког другог Адама, размножи ново човечанство. Модерни научници утврдили су, да је заиста био свеопшти потоп. Утврдили су то на основу фосила и разних других налазака, као костура тропских животиња у поларним крајевима и обратно поларних животиња у тропским крајевима. Но, нити су утврдили нити су могли утврдити на основу својих природних закона узроке свеопштег потопа.

4. Зашто научници нису могли утврдити узроке свеопштег потопа на земљи? Зато што су тражили те узроке у природним законима, а не у закону моралном. Зато што је свеопшти потоп јединствено и непоновљено чудо у историји земље и човечанства, слично непоновљеном и јединственом чуду стварања света. А непоновљене догађаје у природи научници ни мало не воле, јер не могу никако да их ускладе у границе својих физичких природних закона.

5. Где онда треба тражити узроке потопу? У моралној покварености људи и у моћи Свемоћнога, као што је и писано: *И рече Бог Ноју: напунише (људи) земљу безакоњима, и ево хоћу да их затрем са земље.* Повреда закона, не физичког него моралног, проузроковала је дакле највећи и најкатастрофалнији физички феномен у историји наше планете и у историји нашега рода. Шта се онда може рећи за све остале мање физичке догађаје и феномене него да сви они стоје под неумитном влашћу моралног закона Божјег?

6. И физикозналци и богозналци слажу се у томе, да се заиста догодио свеопшти потоп. Још се слажу и у томе, да је потоп морао доћи од дуготрајне кише. Разлика настаје на питању: због чега и од куда је дошла та дуготрајна киша, која се никад више није поновила? Физикозналци могу

или ћутати или одговорити: по неком природном закону, нама непознатом. Богозналци пак, који не признају никакве природне законе, лако одговарају. По наредби Божјој, а због покварености људске; речју: по моралном закону Божјем. *И рече Бог Ноју: ево пустићу потоп на земљу, да истријем свако тијело под не-бом, у коме има жива душа; што је год на земљи све ће изгинути.* Тако рече увређени свети Бог Господ, који не подноси гажење свога светога закона.

7. И што рече то и учини. Како? Помоћу својих послушних, природних стихија и елемената. По замисли и помисли Господњој у један дан *развалише се сви извори великога бездана и отворише се уставе небесне; и удари дажд на земљу за четрдесет дана и четрдесет ноћи... И би потоп на земљи... И наваљиваше вода све већма по земљи, и покри све највише планине што су под цијелијем небом... петнаест лаката (око 5 метара) дође вода изнад планина.* Тада изгибе све што се мицаше на земљи и сви људи. Само оста праведни Ноје и који бијаху с њим у лађи.

8. Логичан закључак: потоп се догодио по свесној и словесној заповести Божјој, а не по несвесним и бесловесним природним законима. Нити је вода покуљала из земље нити се излила из облака сама по себи и од себе него по вољи Творца и Господара свога. Два су узрочна фактора и трећи је следствени. Узрочни су фактори: Бог и људи, односно Божја воља и људско владање. Следствени фактор је вода која топи. Па кад је морални закон Божји овако јасан у највећем физикалном догађају у свету, јасан је он, за свакога разумног човека, и у безбројним и свакодневним физикалним догађајима.

БАВИЛОН И СОДОМ

1. После потопа требало је да отпочне нова ера са новим и бољим човечанством, које ће се Бога бојати и по вољи Божјој живети. Никакав нов закон није био потребан. Сећање на потоп требало је да послужи као стална опомена и сталан будилник савести. Због тога Бог не даде Ноју и његовој деци неки нови закон, него понови заповест, дату Адаму и Еви. *Рађајте се и множите се и напуните земљу. А све звијери земаљске и све птице небеске и све што иде по земљи и све рибе морске нека се вас боје и страше; све је предано у ваше руке.* Све ово треба разумети по битности у духовном смислу, као и у оном првом случају, а по симболици у физичком.

2. Али у овој новој ери ново човечанство је посрнуло на првом кораку, а потом се отискивало све ниже и ниже. Прво је Хам објавио голотињу свога оца Ноја, и тиме навукао проклетство на своје потомство, на Ханана и сва племена Хананска. Због тога су сва племена Хананска живела и ишчезла у дубоком мраку идолопоклонства.

3. Друга појава зла код људи било је зидање Вавилона. Дух гордости навео је људе на овај посао. Рекоше људи: *Хајде да сазидамо град и кулу којој ће врх бити до неба, да стечемо себи име и да се не би расијали по земљи.* Богоборство у три вида; у виду охолости (кула до небеса), у виду сујетног самољубља (да стечемо себи име) и у виду пркоса Божјој заповести *напуните земљу* (да се не би расијали по земљи). Ово је први облик богоборног комунизма у историји рода људског. Он се изразио у зидању куле вавилонске, као веран претеча свих сличних покушаја у даљем току времена. Но Бог им *помете језик да не разумију један другог што говоре. Тако их Господ расу оданде по свој земљи, те не сазидаше града.*

4. Трећа појава зла код људи био је крајњи разврат у Содому. Потпуно слепи за дух и истину, људи тога града видели су само тело, живели су само телесним животом, јагмили се само за телесна уживања, и то противприродна. Гнусни и неопростиви порок њихов остао је познат у човечанству по имену њиховог града — содомија. Једак једини човек праведан пред Господом у томе месту био је Лот па и он дошљак. Пошто је Бог прво извео тога праведника из града, пустио је *с неба дажд од сумпора и огња.* Тако је сатрвен Содом и Гомор.

5. Овде су споменута три историјска догађаја од огромне важности: прво, ишчезнуће

Ханановог потомства, тј. свих народа Хананејских, друго, појава различних језика међу људима и треће, уништење два велика и културна града, Содома и Гомора. Ниједан од тих догађаја не може се објаснити никаквим природним законом.

6. Црвенокошци и Црнци у Америци поред свег притешњавања, нису ишчезли, него су чак бројно порасли, нарочито крштени Црнци. Међутим, сва племена Хананејска: Сидонци, Хетејци, Јевусеји, Амореји, Гергесеји, Евеји, Арукеји, Арадеји, Самареји, Аматеји, Филистеји, и како се све нису звали, ишчезли су у току времена било од мача Семитског било од мача Јафетитског (Тир, Сидон, Картагена). Њихова пропаст може се подвести једино под морални закон Божји. Ноје је бацио проклетство на унука свога Ханана; под теретом тога проклетства пали су и пропали и последњи потомци његови.

7. Научници, лингвисти и философи много су се бавили тајном људског говора. Но служећи се увек методом геоцентричним место тецентричним, и тражећи објашњење постања и различења људских језика у уском кругу својих природних закона, они нису могли докучити ту тајну ни до данашњег дана. По језику разликују се људи и племена људска много више него по облику или по боји, или по осећањима и опажањима. Како је до те разлике могло доћи, кад су сви људи постали од једног прародитеља, као што без мало и сви научници сада то тврде?

8. И овде је узрок у области моралној, а не физичкој, како то пише у Светој Књизи Божјој. Због људске охолости, сујете и самовоље Бог је пустио *пометњу*, да људи не разумеју један другог. Због тога је оно место прозвано Вавилон или Пометња. Онај исти Господ Бог, који је доцније послао Духа свог светог у виду огњених језика на апостоле у Јерусалиму, и учинио да апостоли разумеју и говоре многе језике, ускратио је био Духа свог светог од охолих људи у Вавилону, те су ти људи свак на свој начин стали извртати познате им речи тако да нису могли разумети друг друга. И место да се оствари вавилонска кула од опека, остварила се вавилонска кула од пометених језика!

9. Најзад и пропаст Содома не може се ничим другим објаснити него оним чиме га Библија објашњава, тј. неваљалством људи и казном Божјом. Исти тај морални узрок мора се признати и у објашњењу пропасти Помпеје и Херкулане, Мартиника, легендарне Атлантиде као и још неких градова и насеља на планети земљиној. Ако неко спомене земљотрес, или вулкан, или таласе морске, или бујице водене, споменуо је само оруђе, а не узрок нити Узрочника. За нас је јасно, да и ова три догађаја, исто онако као и свеопшти потоп, показују и доказују, да овим светом владају само и искључиво морални закони Божји, а да физички или природни закони не постоје.

СИНАЈСКЕ ТАБЛИЦЕ ЗАКОНА

1. Избор, стрпљење и поступност — Божји су методи у руковођењу и васпитању рода људског. Као што је изабрао праведног Ноја, да кроз њега после потопа размножи ново човечанство, тако је доцније изабрао једног од многобројних потомака Симових, Аврама, да кроз њега, и то преко сина му Исака и унука Јакова, произведе један народ, коме ће дати опширнији морални закон.

2. Изабрао је Бог један ропски народ, који је робовао у Мисиру 430 година. Зашто баш тај ропски народ Јаковљев да изабере Бог, а не богате Мисирце, културне Кинезе, мисаоне Индијце, окретне Јелине или неки други слободан и знаменит народ? Тешко се упуштати у дубине промисла Господњег, али ван сваке сумње тај избор је био најцелисходнији.

3. Пре свега тај народ је имао за своје претке Богу најверније и најоданије људе, као што су били: Аврам, Исак, Јаков и Јосиф, који су му могли вечно служити за углед у поштовању једнога истинитога Бога. Даље, тај народ није био укалупљен у неку незнабожачку сложу културу, која би му сметала да прими нов закон и пође новим путем. Најзад, баш као

намучено и понижено робље тај народ, кад га Бог ослободи ропства, свакако је требао бити из благодарности послушан Богу и закону Божјем већма него ма који други народ који није примио такав дар слободе из руку Свевишњега.

4. Уосталом рука Господња руководила је судбом тога народа све док није припремљен да прими закон. Тада је Бог изабрао човека по имену Мојсеја, кога је обдарио мудрошћу и чудотворном моћи, да преко њега ослободи народ Израилев, или Јаковљев, из ропства мисирског, и објави му свој божански закон.

5. То је свима нама добро познати закон Божји од десет заповести, или Декалог.

Прва заповест гласи: *Ја сам Господ Бог твој, немој имати других богова осим мене.*

Друга заповест: *Не гради себи лика (идола) резана нити какве слике (идолске) од онога што је горе на небу или доле на земљи или у води испод земље; немој се клањати нити им служити јер сам ја Господ Бог твој.*

Трећа заповест: *Не узимај узалуд имена Господа Бога својега.*

Четврта заповест: *Шест дана ради и сврши све своје послове, а седми дан посвети Господу Богу твојему.*

Пета заповест: *Поштуј оца својега и матер своју.*

Шеста заповест: *Не убиј.*

Седма заповест: *Не прељуби.*

Осма заповест: *Не укради.*

Девета заповест: *Не сведочи лажно на ближњега својега, и*

Десета заповест: *Не пожели куће ближњега својега ни жене његове, ни слуге његовог, ни слушкиње његове, ни вола његова, ни магарца његова, нити шта што је ближњега твојега.*

6. А када Господ даваше овај закон, *громови загрмјеше и муње засијеваше, и поста густ облак на гори, и затруби труба веома јако да задрхта сав народ који бијаше у околу... А Гора се Синајска сва димљаше, јер сиђе на њу Господ у огњу, и дим се из ње подизаше као дим из пећи, и сва се гора тресијаше веома.*

7. Дакле и громови и муње, и облак и трубни јек, и дим и огањ, и потрес и страх, све то иде као пратња јединога Законодавца када објављује свој закон својим разумним бићима, људима. И све то што се при том догађа тобож, по неким природним законима, стављено је у службу моралног закона онога свечанога часа кад Свевишњи објављује тај закон народу изабраноме. Да се покаже величанство Величанственога, и да се покаже узвишеност његовог моралног закона, јединог и јединственог, изнад све васионске творевине и њених физикалних поредака.

8. Ово је основни морални закон, који исписа Бог на две таблице камене и предаде их слуги своје Мојсеју. Прве четири заповести тога закона биле су исписане на једној таблици; оне одређују однос човека према Богу Створитељу. Других шест заповести биле су исписане на Другој таблици, и оне одређују однос човека према човеку.

9. Осим овог основног закона објавио је Бог Мојсеју још доста других законских прописа, наредаба и уредаба, које се тичу људског владања, али све то виси о оном основном закону.

ЗАКОНОДАВАЦ И ЗАКОНОДАВЦИ

1. **Путник:** Све ми је појмљиво што си рекао о закону Божјем датом народу Израилевом преко Мојсеја. Но зар није било у историји човечанства, у другим народима, истих таквих законодаваца као што је Мојсеј?

2. **Путовођ:** Ја нисам рекао, да је Мојсеј био законодавац. Нити је сам Мојсеј икада себе назвао законодавцем. Бог је био законодавац, а Мојсеј је био само законопрималац. Бог је издао заповести Адаму. Бог је поновио те заповести Ноју. Бог је објавио свој закон Мојсеју и преко Мојсеја народу Израилеву. Многи други народи имали су своје законодавце. Но ти законодавци били су људи, а не Бог.

3. Путник: Шта ћеш ми рећи кад ја споменем као законодавце: Хамурабиа, Зороастра, Мануа, Конфучија, Ликурга, Хермеса Тримегистоса, Нуму Помпилија, Платона, Мухамеда и друге?

4. Путовођ: Рећи ћу да си ми споменуо знамените људе, који су били законодавци за своје народе и расе. Хамураби је урезао на опекама свој закон за Вавилонце, Зороастар је објавио свој закон Персијанцима, Ману Индијцима, Конфучије Кинезима, Ликург Спартанцима, Хермес Трисмегистос Египћанима, Нума Помпилије Римљанима, Платон Јелинима, Мухамед Арабима.

5. Путник: Тако је. Но зар нису они, или неки од њих, приписивали свој закон Богу, и тврдили да су га од Бога примили?

6. Путовођ: Од свих побројаних имена само је Мухамед био монотеист, остали су веровали у множину божанстава. Но и Мухамед као једнобожац нигде не тврди да је примио закон од Бога, него се час позива на Мојсеја, час на анђела Гаврила, час опет говори сам од своје стране. Он не говори дакле у име Бога нити од Бога него у име нижих ауторитета.

7. Путник: Заиста кад читам Куран и видим како пенгамбер Мухамед нетачно наводи речи из Старог Завета, из Мојсеја и других праотаца и пророка, онда ми увек долази сумња у тачност речи које он приписује анђелу Гаврилу. Али зар Хамураби није говорио у име бога Мардука, Зороастар у име Ормузда, Ману у име бога Вишну, итд.?

8. Путовођ: Сви су они били многобошци и као такви могли су се позивати на ово или оно фантастично божанство које је у њиховој земљи највише поштовано. Сви они то нису чинили него су, као рецимо Ликург, издавали законе сходно својој памети и потреби њиховог народа. А они који су се позивали на нека божанства, давали су тиме својим законима неки јачи ауторитет.

9. Путник: Не значи ли то, да ти поричеш вредност њихових закона?

10. Путовођ: Делимично одричем, а делимично признајем. Одричем уколико се ти закони не слажу са Божјим законом, исписаним на синајским таблицама, а признајем уколико се слажу. Нарочито закон Мануов, Конфучијев и Платонов неким својим одредбама задивљују због човечности и племенитости садржане у њима. То су заиста били велики људи, који су по својој савести и животном искуству састављали законе за своје народе.

11. Путник: Не налазиш ли ти, да се неки од њихових законских прописа подударују са законом синајским?

12. Путовођ: Заиста налазим. На пример: Ману и Конфучије говоре против крађе и лажног сведочења исто тако строго као и закон синајски. Па мада ти законодавци нису знали за једног јединог живог Бога, имали су неугушену савест и руковођени су промислом Божјим. Ипак закони су њихови у целини човечански, а не божански. Писани су по сопственом разуму и искуству, а не по Откровењу.

13. Путник: Шта је, по твоје суђењу, најважније у њиховим законима?

Путовођ: Најважније је оно што се односи на наш главни предмет, тј. на закон уопште. Сви ти чувени законодавци у роду људском држали су морални закон изнад сваког назови природног закона.

14. Сви су они сагласни у томе, да се природа са стихијама својим управља према владању људском. На пример Конфучије каже: „Облаци пуштају кишу сходно ваљаности људи”.

ЗАВИСНОСТ ЧОВЕКА И ПРИРОДЕ ОД МОРАЛНОГ ЗАКОНА

1. Судба и срећа људска зависна је од моралног закона односно од извршења или неизвршења моралног закона Божјег. Исто тако и сва природа са својим стихијама. Уста Господња изрекла су то овим речима:

2. *Ако будете живели по мојим уредбама и заповијести моје држали и извршавали, даваћу*

вам дажд на вријеме, и земља ће рађати плод свој... Живјећете без страха у земљи својој. Јер ћу дати мир земљи, те ћете спавати и неће бити никога да вас плаши. Учинићу те ће нестати зле звијери из земље, и мач неће пролазити преко ваше земље. Него ћете тјерати непријатеље своје, и падаће пред вама од мача. Вас ће петорица тјерати стотину, а вас стотина десет тисућа, и падаће непријатељи ваши пред вама од мача.

3. И обратићу се к вама, и учинићу да растете, и умножићу вас... И јешићете жито старо, од много година, и изасипаћете старо кад дође ново... И ходићу међу вама, и бићу вам Бог, и ви ћете бити мој народ.

4. То су позитивна обећања Божја у случају извршења закона Божјег од стране народа. А ово су горке санкције (јер се није с Богом шалити) које изрекоше уста Господња: *Ако ли ме не узаслушате и не извршите све ове заповјести ја ћу вам учинити ово: пустићу на вас страх, суху болест и врућицу, које ће вам очи искварити и душу уцвијелити.*

5. Залуду ћете сијати сјеме своје, јер ће га јести непријатељи ваши. И окренућу лице своје на супрот вама, и сјећи ће вас непријатељи ваши и који мрзе на вас биће вам господари, и бјежаћете кад вас нико не тјера....

6. Ако ме ни тада не станете слушати, караћу вас још седам пута више за гријехе ваше. Потрћу понос силе ваше, и учинићу да небо над вама буде као гвожђе, а земља као бакар, Снага ће се ваша трошити узалуд, јер земља ваша неће рађати рода својега, и дрвета по земљи неће рађати рода својега.

7. Ако ми узидете на супрот и не хтједнете ме слушати, додаћу вам седам пута више мука према гријесима вашим. Пустићу на вас звијери пољске које ће вам дјецу изјести и стоку потрти. Пустићу на вас мач који ће осветити мој завјет. А кад се слегнете у градове своје, тада ћу пустити међу вас помор. А кад вам сломим потпору у хљебу, десет ће жена пећи хљеб ваш у једној пећи, и даваће вам хљеб ваш на мјеру.

8. Ако ме ни тада не станете слушати него ми узидете на супрот, и ја ћу вама с гневом ићи на супрот, и седам пута караћу вас већма за гријехе ваше. И јешићете месо од синова својих, и месо од кћери својих јешићете.

Овако стоји написано у III књизи Мојсејевој глава 26, и поновљено у V књизи Мојсејевој глава 28.

9. Јасно је из наведенога да Бог управља светом по моралном закону, а не по физичком.

Да изложимо прегледно каква блага долазе људима од извршења и каква зла од неизвршења моралног закона:

10. Шта следује из овога? Једно и само једно: да киша пада у време или суша бије земљу по Божјој вољи и Божјем попуштању, а сходно моралном или неморалном владању људи; исто тако, да народ цвета у здрављу или страда од помора и болештина; исто тако, да људи живе у слободи или падају под власт туђинца; исто тако, да народ у рату лако побеђује непријатеље своје или бива побеђен и поробљен; исто тако, да народ и стока живе у безбедности од зверова, змија и инсеката или да страдају од њих; исто тако да људи живе у обиљу хране или да гину од глади — све по Божјој свесној и интелигентној вољи и попуштању, а сходно моралном или неморалном владању људи. У свему томе нема ни трунке нити наговештаја каквог природног закона. Морални закон Божји једини је закон, по коме Господ Створитељ и Сведржитељ управља васионом, природним стихијама и судбама људи и народа.

I

Када се људи покорављају моралном закону Божијем и извршавају га — имају дажд у време; род у пољу; у њиви и винограду; имају хлеба до ситости; живе без страха у својој земљи; имају мир и никога се не плаше; побеђују непријатеље, расту у здрављу и множе се; осећају Бога у средини својој.

II

Када се људи не покоравају закону Божијем и не извршавају га — живе у страху; трпе од разних болести; храну им други отимају; падају у ропство; пате од суше; земља не рађа род свој нити воће рађа; зверови се множе и ударају на људе и стоку; бивају убијани мачем нападача; гину од помора; пропадају од глади; и као врхунац зла, једу децу своју.

ЗАКОН У ПРИМЕНИ

1. Под призмом моралног закона Божјег описују нам богонадахнути пророци и хроничари судбу народа Израилева од почетка до краја. Догађаји се ређају као живе слике на платну, и на свима тим догађајима, радосним или болним, јасно се обележава неумитно дејство закона моралног. Није историја тога народа случајно и бесциљно „утрпана“ у Свету Књигу Божју, као што мисле многи западни теолози и критичари, него целисходно, по највишем промислу, да би се на историјској судби једнога народа илустровало дејство моралног закона Божјег, ради поуке свима народима.

2. Ево примера. *Крађа*, Осма заповест закона Божјег гласи: Не укради. Када Исус Навин освајаше земљу Хананску, украде један војник неке ствари, и због те крађе цела војска претрпе велике поразе. Ахав, син Хармијин из колена Јудина украде један непријатељски плашт и једну количину сребра и шипку злата, и све то закопа под земљу. После тога посла Исус Навин око 3000 људи да освоје град Гај. Па иако у Гају беше мало оружаних људи, они одбише војску Израилеву, па је појурише изван града, сустигоше и све посекоше.

3. Грех их је посекао, а не мала чета непријатељска. Тако је Бог и објаснио војсковођи Навину говорећи: *Згријешило је Израил, и преступило је савјет мој, јер узеше од проклетих ствари, и украдоше и затајише*. По свима природним законима и војничким рачунима 3000 Израилца требало је да лако освоје град Гај. Али пошто не постоји никакав природни закон, то је јасно, да је повреда моралног закона, јединог постојећег закона, резултирала у погибији једне јаче војске и у губитку битке.

4. *Идолопоклонство*. По смрти Исуса Навина, наста нови нараштај у Израилу који се не сећаше Божјих добротина, те синови Израилеви чинише што је зло пред Господом, и служише Валима, тј. лажним незнабожачким божанствима, и оставише Господа Бога оца својих. Због тога их Господ Бог предаде у руке непријатељима њиховим, који их потираху и угњетаваху.

5. И то не једанпут. Сав други период владавине Судија над Израилем испуњен је са три главна догађаја, који су се непрестано и наизменично понављали. Та три догађаја јесу: отпад Израилца од Бога, казна Божја у виду робовања под туђинцима и кајање народа са вапијењем к Богу за избављење; па опет отпад, па казна, па кајање са вапијањем; па опет и опет то исто.

6. Човек се мора дивити Божјем стрпљењу и милости и чудити лукавој и колебљивој души народа Израилева. Чим би Бог избавио тај народ и даровао му слободу, народ би одмах почео прљати слободу отпадом од Бога истинитога и клањањем хананејским идолима: Валу, Астароти, Вериту, и фантастичним божанствима сирским и сидонским и моавским и филистејским. Томе би неизоставно следовало робовање. А чим би се народ почео патити, завапио би к Богу правоме за помоћ. Тек што би покајани Израил завапио к Богу, Бог би подизао избранога човека, судију, и кроз њега одгонио непријатеља и ослобођавао земљу свога народа. *И кад им Господ подизаше судије, бијаше Господ са сваким судијом и избављаше их од непријатеља њихових*.

7. Прелјуба. Претпоследњи судија у Израилу беше старац по имену Илије. Његови синови, Офније и Финес, чињаху прелјубу са женама које долажаху светињи Ковчега Завета ради

молитве и приношења жртве. Својим развратом отпађиваху ови зли синови народ Господњи од светиње. И дође човек видовит, који изобличи зле синове пред њиховим старим оцем, и рече проричући: *У један дан погинуће обојица, И то се ускоро догоди. Још му прорече, да ће и њега снаћи зло и све потомство његово: Неће бити старца у дому твојем до вијека. Сав подмладак дома твојега умираће у најбољим годинама.*

8. Тако и преко детета Самуила, доцнијег судије, откри Бог намеру да казни Илијине синове, сав дом Илијин па и самога Илија, који је знао за неваљалство својих синова па им није забранио. Одмах по том изврши се реч Господња. Филистејци ударише на Израил, отеше Ковчег Завета, Офније и Финес погибоше. Чувши за то старац Илије паде, *сломи врат и умрије.*

НЕУМИТНОСТ МОРАЛНОГ ЗАКОНА У СУДБИ ЉУДИ И НАРОДА

1. *Не уби. Не чини прелјубу.* Погази цар Давид ове две заповести Божје, шесту и седму, и због тога се одиграше ужасни догађаји у дому његовом. Најпре му умре једно дете, за чији живот узалуд се он мољаше увређеном Богу. Један син облежа му ћерку, сестру своју. Други му син уби брата свога. Опет Авесалом, најмилији му син, диже буну против оца свога и би рат између оца и сина, докле син не погибе. Многи доглавници издадоше Давида. Многе беде претрпе Давид и многе покајничке сузе изли, док му Бог не опрости грехе и не дарова му поново милост и славу.

2. *Скромност Бог награђује.* Наследник Давидов, цар Соломон, искаше од Бога само мудрост, да би могао мудро управљати народом. А Бог му се јави и рече, да ће му дати што је искао и много више. *А сврх тога дајем ти и што ниси искао, и благо и славу, да таквога неће бити међу царевима свога вијека Твојега.* И заиста тако и би. Дуго владаше Соломон у миру и обиљу. И би мудар и богат и славан мимо све владаре његовог времена.

3. *Грех идолопоклонства,* тј. гажење друге заповести Декалога, није хтео Бог опростити ни свом љубимцу цару Соломону. Под старост љуто згреши Соломон Господу Богу што се поведе за својим незнабожним женама, те по њиховој жељи постави на висинама идоле Хемоса и Молоха и Астарту и Мелхома. И његове жене приношаху пред тим гадовима кадове и жртве. Због тога дође казна Божја, и то чудна казна, која се оствари на Ровоаму сину Соломонову. Царство се подели, и то неједнако: само два племена осташе под Ровоамом, а остала сва племена Израилева одоше под власт Јеровоама бившег слуге Соломонова. Тако поцепан народ оста кроз хиљаду година, у завади и мржњи и међусобним ратовима, до пропасти и једног и другог царства.

4. *Због убиства — самоубиство.* Неки Зимрија беше слуга код цара Иле у Израилу. Па устаде тај Зимрија против господара свога и уби га у двору његовом. По том себе прогласи за цара. Али народ не би задовољан, те прогласише војводу Амрију за цара. Кад то чу Зимрија, он *запали над собом двор царски, те погибе, за гријехе своје којима је гријешило пред Господом.*

5. *Због отпада од Бога — суша и глад.* Цар Ахав и жена му Језавеља беху отпали од правога Бога, и гоњаху немилосрдно све оне који се држаху правога Бога. Због тога измоли пророк Илија те не би кише у Самарији три године и шест месеци. И пострада много народ и стока од суше и глади. Све због страшних греха старешине народа, цара Ахава. Испунила се дакле претња Господња: *Учинићу да небо над вама буде као Гвожђе, а земља као бакар, и земља ваша неће рађати рода својега.*

6. *Због тражења лека од ђавола — смрт.* Цар Охозиија паде с горњег боја куће и разболе се. Па у болести посла посланике у Акарон да питају Велзевула, лажног бога Акаронског, да ли ће оздравити. А пророк Илија сrete посланике и рече им: *еда ли нема Бога у Израилу кад идете Велзевулу у Акарон? И поручи Илија цару: нећеш се дићи с постеље на коју си легао него ћеш умријети.* Тако се и догоди. Хроничар каже: *И умрије по ријечи Господњој коју рече Илија.*

7. *Праведнику Бог помаже.* Цар Језекија чињаше што је право пред Господом. Он обори идолске жртвенике по свој земљи. Зато се каже у Писму: *и Господ бијаше с њим; куда год иђаше напредоваше.* Па кад цар асирски Сенахерим са силном војском удари на Јерусалим, учини Бог те сва та војска изгибе за једну ноћ, а цара Сенахерима исекоше на комаде синови његови. А када се Језекија разболи, он се заплака у молитви Богу и још умоли пророка Исаију да се он помоли за његово здравље. И оздрави цар, и царова још петнаест година у Јерусалиму. Сличан у праведности и богопоштовању био је и Цар Јосија. И Господ беше с њим.

8. *Мржња и завист.* *Немој мрзети на брата својега у срцу својему,* заповедио је Бог. *Не завиди,* речено је у Светој Писму (Пс. 37, 1). *Завист је трулеж у костима* (Приче, 14, 13). Цар Саул позавиде Давиду и омрзе га због веће популарности његове. Због те мржње дође на Саула хронично лудило, *и нападаше га зли дух,* те покушаваше да убије Давида. Ову ненормалност Саулову покушавали би природњаци наших дана да објасне неким природним законом. Узалудан труд. Никаким природним законом не могу они да објасне лудило код људи. А кад би разумели, да лудило долази од греха према моралном закону Божјем, онда би им биле појмљиве речи: *нападаше га зли дух.* Појмили би и старе француске називе за умоболне: „поседнути“ или „демонијаци“.

9. *Спиритизам.* Заповедио је Бог: *Не обраћајте се врачарима и гатарима.* Ко то учини, вели Господ, *истријебићу га из народа.* И још, на другом месту: *нека се не нађе у тебе ни бајач, ни који се договара са злим духовима, ни опсенар, ни онај који пита мртве.* Ову заповест Божју погазио беше цар Саул, те због тога изгуби главу. Иако он у почетку владавине беше истребио гатаре и врачаре и спиритисте сваке врсте у својој земљи, доцније кад беше одступио од Бога он оде једној врачари и потражи да му изазове једног духа и упита га за савет. И дух Самуилов јави се Саулу и јаросно му прорече да ће сутра погинути. И заиста сутрадан у бици са Филистејима погибе цар Саул. Погибе не слепим случајем нити због невештине у рату нити пак због надмоћи непријатељске него због сопственог греха. Његова смрт не објашњава се природним законом него моралним.

10. *Због многих греха — пропаст двеју држава.* Због зла које беше као коров у народу и у дворовима царским, спусти се мач Господњи на обе државе народа Јаковљева, те обе пропадоше. Цар асирски Салманасар удари на Самарију, ухвати цара Израилјева Осију и баца га у тамницу, а он покори земљу и стави је под своју власт. Још нареди, те Израилци бише пресељени у Асирију, а Самарију насели Асирцима. На Јерусалим пак удари цар вавилонски Навуходоносор, узе га, попали и разори, заједно са храмом Соломоновим, царским домовима и градским зидовима. Ухвати последњег цара Јудина Седекију, па на његове очи ослепи му синове, потом ископа очи и њему па везана у двоје синцире одведе у Вавилон. Тако одведе као робље у Вавилон и сав народ, изузев само сиромаше који ће земљу обделавати.

11. Тако пропаде држава и слобода народа, кога Бог беше извео из ропства мисирског и коме беше открио вољу своју и поверио закон свој. Пропаде — да се никад више не поврати у својој старој снази и величини. Јер *не послушаше и не вјероваше Господу Богу својему, и одбацише уредбе његове и завет његов, који учини с оцима њиховим, и свједочанства његова, и ходише за ништавилом и посташе ништавни. И оставише све заповијести Господа Бога својега... Зато се Господ разгневи врло на Израилја, и одбаци их од себе.* Хиљадугодишњем стрпљењу Божјем беше дошао крај, а с тиме крај и хиљадугодишњем царству Израилјеву. И све се то догоди не по неком закону природном, него по светом и неумитном моралном закону Господа Бога.

ДУХ И ОРУЂА ДУХА

1. **Путник:** Заиста, кад те слушама, предамном се показује овај свет у новом изгледу као кад би преврнуо једну хаљину.

2. **Путовођ:** То ме радује. Само знај да не преврћем ја хаљину природе и историје с лица на

наличје него с наличја на лице. Сви они који говоре о природним законима, гледају и читају природу с њеног наличја. Дошло је време, да се природа почне опет, као и некада, гледати и читати с лица. А ко гледа и чита природу с лица, тај види јасно, и чита разговетно, без муцања и бркања, у светлости моралног закона Божјег, тј. јединог постојећег закона у васиони.

3. Путник: Ти мислиш, дакле, да мир и здравље и обиље и киша и суша и болест и рат зависе од моралног закона, а не од природног?

4. Путовођ: Да, и рађање и умирање деце, и земљотреси и оркани, и поплаве и ветрови, и огањ и вулкан, и слога и неслога у кући и у држави, и множења и гибелъ домаће стоке, и напади зверова, змија, црви, гусеница и микроба на човека и његову имовину, и губици и добици, и сви пореци и безпореци у природи и у историји, и све сумње и бунтови и револуције и крвопролића међу људима и народима.

5. Путник: Нисмо ли ми сви у овом поколењу учили у школи, да све то долази од природе и по природи и њеним законима?

6. Путовођ: Јесмо, на жалост. Но зар садашња школа у Европи није слепац што слепце ствара, утолико уколико говори о измишљеним природним законима, а не о стварном моралном закону? То сведоче дела европских народа како у такозваном миру тако и у рату. Ослободити се мрака садашње школе у Европи јесте највећи подвиг од свих подвига, које могу чинити прави људи за спасење своје душе, за спасење свога народа. И сада ћу ја теби поставити ово питање: Ко је теби сашео те хаљине што носиш на себи?

7. Путник: Природно, кројач.

8. Путовођ: А зашто не кажеш: игла, него кројач? А ко ти је сковао мотику?

9. Путник: Природно, ковач.

10. Путовођ: А зашто не кажеш: чекић, него ковач? А ко ти струже дрва код куће?

11. Путник: Природно, човек, ја или слуга.

12. Путовођ: А зашто не кажеш: тестера, него човек? А ко ти залива цвеће у градини?

13. Путник: Залива моја сестра.

14. Путовођ: А зашто не кажеш: канта, него сестра? А ко ти пече хлеб?

15. Путник: Природно, пекар.

16. Путовођ: А зашто не кажеш: огањ, него пекар? А ко те лечи у болести?

17. Путник: Природно, лекар.

18. Путовођ: А зашто не кажеш: прашкови и течности, него лекар? А ко ти чува државу?

19. Путник: Војска.

20. Путовођ: А што не кажеш: пушке и топови, него војска? А ко ти свира на весељу?

21. Путник: Природно, свирачи.

22. Путовођ: А зашто не кажеш: свирала него свирачи? И зашто говориш: природно?

Природно би било оно што је близоруко, те би природан одговор био: свирала, а не свирачи, и пушка, а не војник, и игла, а не кројач, и чекић, а не ковач и тако даље. Да ли схваташ што хоћу да кажем?

23. Путник: Наслућујем. Но боље реци и јасно и разговетно.

24. Путовођ: Јасно је, да је делатељ једно, а друго је оруђе. На пример: кројач је делатељ, а игла је оруђе. Ковач је делатељ, а чекић је оруђе. Тестераш је делатељ, а тестера је оруђе. Да ли се твој разум саглашава с овим?

25. Путник: Не само разум него и посведневно искуство.

26. Путовођ: Добро дакле. Тако је на свој начин Бог делатељ, а природа оруђе Божје. Да ли се с овим саглашаваш?

27. Путник: Изгледа ми да је то јасно. Само је разлика у томе, што је тамо видљив и делатељ

и оруђе, док је Бог невидљив, а природа је видљива.

28. **Путовођ:** Није увек ни делатељ видљив. На пример: зар ти је видљиво оно лице које ти говори на телефону или пева на радију? А и природа је далеко од тога да је сва видљива за наше очи. Зар су видљиви на пример: ваздух, и етар, и разни светлосни зраци, и електрични таласи?

29. **Путник:** Заиста, нису. Сад ми је јасније, да је Бог делатељ, а природа оруђе Божје.

30. **Путовођ:** Да би ти било јасније, да је дух делатељ, а остало све оруђе, ставићу ти још неколико питања. Кад те твој сусед гледа, како ћеш ти казати, ко те гледа? Човек или очи?

31. **Путник:** Наравно, човек.

32. **Путовођ:** А кад шеташ с пријатељем, па ти он нешто говори, како ћеш рећи, ко ти говори: човек или језик?

33. **Путник:** Наравно, рећи ћу: човек.

34. **Путовођ:** А кад видиш некога где иде путем, како ћеш рећи, ко то иде: неки човек или неке ноге?

35. **Путник:** Наравно, човек.

36. **Путовођ:** А кад те неко издалека поздравља руком, како ћеш казати, ко те поздравља: човек или рука?

37. **Путник:** Наравно, човек.

38. **Путовођ:** То значи, да те човек гледа кроз очи, човек ти говори помоћу језика, човек се креће помоћу ногу, човек те поздравља помоћу руке. А то опет значи, да су сви органи тела оруђа човечјег духа који је у телу. А то опет значи, да се невидљиви дух човечји служи телом као својим оруђем, Слично је и с Богом и природом. Бог је дух, који се служи васцелом природом, као својим оруђем. Је ли ти сад јасно?

39. **Путник:** Да, јасно ми је. Но реци ми, како се Бог служи природом?

40. **Путовођ:** Онако како сам ти до сад изложио. По својој светој вољи, или по своме светоме завету који је дао, или по свом моралном закону који је објавио људима. Према владању људи влада и Он природом и природним стихијама. Кад се људи владају строго по моралном закону Божјем, Бог управља сву природу и све стихије природе у корист и на радост људи; ако ли се пак људи владају насупрот моралном закону Божјем, Бог управља природу и стихије природне на муку и жалост људи, да би их поправио.

41. **Путник:** Могу ти рећи, да сам сад добио путоказ, како да гледам природу с лица, а не с наличја, како сам то раније чинио кад сам био роб теорија о природним законима. Но још бих молио, да ми кажеш штогод о историјским и социјалним законима, о којима научници наших дана тако много говоре и пишу.

МОРАЛНИ ЗАКОН УПРАВЉА СУДБАМА НАРОДА

1. Иако смо раније говорили о моралном закону у вези са судбом народа јеврејског, враћамо се поново на овај предмет ради подробнијег изложења и јаснијег поимања. Од чега зависе историјске судбе народа? Постоје ли неки нарочити историјски закони? Историчари тврде да постоје.

Какви су то историјски закони, или закони историје, који управљају драмом живота разних народа на земљи?

2. Европски историчари нашега времена деле се у две групе, у оне који говоре нејасно и у оне који говоре јасно. Нећемо овде узимати у обзир оне прве, због тога што говоре нејасно. Ови други пак, који говоре јасно, и који су у огромној већини, сматрају историјске законе природним законима, тј. идентификују историјске законе са природним законима, или законима природе. Све изразе, које употребљавају физичари и физикобиолози у

погледу неорганске природе, или нижег органског света, употребљавају и они у погледу живота, напредовања или опадања, одржавања или пропасти појединих народа.

3. Тако и они говоре о еволуцији народа, о борби за опстанак међу народима, о неодољивом утицају околине и прилика, клима, мора, каквоће земљишта, моћи утакмице и итд. исто онако, како говоре физичари и физико-биолози о еволуцији магли (небула) васионских, о еволуцији живих организама из протоплазме, о борби инсеката и микроба за опстанак, о климатским утицајима на расподелу и живот животиња на овој планети, о утакмици итд.

4. Једном речју физички закони су истовремено и историјски закони, по мишљењу множине јучошњих и данашњих историчара. И ово је једна од убитачних и фаталних заблуда западног човечанства. Због те заблуде западно човечанство живи у страшним грчевима, у непрестаном страху и бескојству, у нервози и незадовољству, у борбама, бунтовима, и превратима, и ратовима. То долази отуда што морални закон, презрен и заборављен, тражи своје право и дужно поштовање. Јер као што је признање једнога живог Бога право богопоклоњење, док је клањање идолима идолопоклонство, исто тако признање и поштовање једног моралнога закона Божјег јесте исповедање истине, док је држање и поштовање физичких или историјских закона равно идолопоклонству.

5. Расклопимо Књигу Божју и читајмо судбе народа. Најисцрпније описана је судба народа јеврејског. Од 70 душа, што праотац Јаков беше довео у Мисир, временом се размножи велики народ. Тај народ грцаше у ропству мисирском 430 година. Бог га изведе из ропства и даде му Закон у пустињи. Од тада па за неколико хиљада година судба Јевреја висила је о томе Закону. Ни један удес народни, ниједан догађај државни, ниједна промена на боље или на горе, ниједна победа, ниједан пораз, ниједан корак напред, ниједан корак назад, исто као ниједна киша нити иједна жетва — речју: ништа се није десило што није измерено и објашњено моралним законом Божјим.

6. Овако Псалмист резимира злу судбу свога народа: „Заборавише Бога спаситеља свога, који је учинио велика дјела у Мисиру.

„Стадоше служити идолима,

„Синове своје и кћери своје приносише на жртву ђаволима,

„Проливаше крв праву, крв синова својих и кћери својих.

„И плану гнев Господњи,

„И предаде их у руке незнабожачке,

„Много их пута избављао, али га они срдише намјерама својим, и бише поништени за безакоња своја”.

Псалам 106, 21.

7. Толико Псалмист, до свога времена. Но трагичан крај Јеврејства догодио се онако како је још Мојсеј с чудном јасноћом прорекао говорећи: *И расијаће те Господ по свијем народима с једног краја земље до другог... Али у оним народима нећеш одахнути нити ће се стопало ноге твоје одморити, него ће ти Господ дати срце плашљиво... и плашићеш се дању и ноћу и нећеш бити миран животом твојим.* - Ово више личи на фотографију Јеврејства него на пророчанство. И ми смо данас сви сведоци испуњења овога пророчанства, које је Спаситељ поновио говорећи Јеврејима: *И остаће вам кућа ваша пуста.*

8. Зашто пропаде Мисир? И зашто се истребише стари Мисирци, да их данас нема, (изузев 1.000.000 Копта, који себе сматрају потомцима старих Мисираца. Но и они не би остали да нису били крштени) него се Арапи из пустиње населише у њ? Због одвратног многобоштва свога. Због мноштва својих идола, опсенара, врачара и гатара. Због охолости своје и одебљалости богаташкој. Због тога што рече: Мора је ријека (Нил), ја сам је начинио (Језек, 29, 9).

9. Зашто пропаде стари Вавилон? Зато, како вели пророк Језекиљ, зато што се уздигао над

народе и газио народе, или сходно пророку Јеремији зато што је заратио с Господом и што се супрот Господу узносио. И још због лажи његових, и лажних идола његових. Зато ће ондје наставати звијери и буљине (Јерем. 50). А Исаија вели: *И Вавилон, урес царствима и дика слави Халдејској, биће као Содом и Гомор кад их Бог затре* (Иса 14). Све се ово збило, како је проречено. Идолопоклонство и неваљалство људи проузроковали су пад у прах једног моћног народа и једне високе и богате културе.

10. Пропаст Тира. Град трговачки, богат и луксузан. Понео се богатством својим па се наругао онима који се држе Бога. Зато пропаде без трага и повратка. *Насуо си блага у ризнице своје, говори пророк, те се понесе срце твоје благом твојим. Од мноштва трговине своје напунио си се насиља и гријешно си... Срце се твоје понесе љепотом твојом. Од мноштва безакоња својега и од неправде у трговини оскврњио си светињу своју.* Због тога, говори Господ кроз пророка — *извешћу огањ испред тебе који ће те прождријети, и обратићу те у пепео... и неће те бити до вијека* (Језек. 28).

11. Слична судба, и због сличних греха, постигла је и Сидон, и Моав, и Газу, и Аскалон, и Асир.

12. Понекад због добротe и поштења једног владара Бог обдарује цео народ миром, здрављем, обиљем и напретком. Пример: Самуил, Соломон, Језекија, Јосија и др. Понекад опет због грехова једнога владара сав народ страда, гладује или пада у ропство. Примери: већина владара Израилевих. Незнабожачки владари незнабожачких народа. Страшан је случај са народом Халдејским и царем Валтазаром. Овај цар употреби освећене сасуде и судове из храма јерусалимскога на једној гозби, те пијаше вино из њих са гостима својим и наздрављаше идолима. И прорече му пророк Данило блиску пропаст. Исте ноћи би убијен цар Валтазар, а персијски цар Дарије преузе власт.

13. Мисир је на југу, Асир и Вавилон на северу. Мисир се граничио морем, Асир и Вавилон нису се граничили морем. Тир и Сидон били су трговачки и приморски градови. Израил је бавио земљорадњом и сточарством. Моав је живео с ону страну Јордана, крај Мртвог мора, у земљи сухотној. Једни су од ових народа били бројем и снагом велики, други малени. Па ипак све их је постигла иста судба. По природном закону, или по такозваном историјском закону, било би сасвим искључено да тако разнолики народи и племена и под тако различитим околностима доживе исту судбу.

14. Нити се може ма каквим другим законом сем моралним објаснити судба ових народа, племена и градова. Јер и нема никаквог другог закона осим моралног који би био свевласни и одлучујући фактор у судби свих народа на земљи. Сва природа и сва историја људског рода стоји у зависности од једног јединог закона, од закона моралног.

МОРАЛНИ ЗАКОНИ И ТЗВ. СОЦИЈАЛНИ ЗАКОН

1. Какав закон влада људским друштвом, било мањим или већим, било једним или свима? Социолози модерног времена трудили су се да пронађу тај закон. Но једино што је за похвалу код њих, то је труд њихов али не и резултат. Јер удаљени од Бога морају бити удаљени и од истине.

2. Ако је који од њих и веровао у Бога, веровао је у Бога удаљенога, који је створио свет али и пустио га да се колута без Његовог даљег дејства и садејства. У главном сви су они били очарани тзв. природним законима као и модерни историчари. Отуда су они, ови социолози, говорили истим жаргоном физике и физико-биологије као и историчари. Говорили су дакле и писали о еволуцији друштва, друштвених јединица и установа, подводећи све под свемоћ природе, поднебља, околине, прилика, географских и геолошких, личне утакмице, занимања, вештине итд.

3. Тако су мислили да су открили неке нарочите социјалне законе, који управљају

појединцима, породицом и широм друштвеном заједницом. Наравно да је тешко било наћи двојицу или тројицу међу њима који би били сагласни у истим поставкама и претпоставкама. Отуда се и говори о социологији овога и тога и онога социолога. Могло би се рећи: колико социолога толико и социологија. Толико дакле и разних дефиниција социјалних закона.

4. У ствари не постоје никакви социјални закони који би били независни од моралног закона. Исто као што не постоје никакви физички нити историјски закони, тако не постоје ни закони социјални.

5. Божја реч, забележена у Светом Писму Божјем, учи нас да срећа и несрећа једнога човека, једне породице, потомства и друштва зависи од извршења или гажења моралног закона Божјег. *Показао ти је (Господ), човјече, што је добро. И шта иште Господ од тебе осим да чиниш што је право и да љубиш милост и да ходиш смјерно с Богом својим* (Михеј, 6, 8).

6. Пре свега друштво почива на породици. А пород је од Бога. *Дјеца, пород дар је од Њега* (Пс. 127, 3). Он од *нероткиње насељава кућу, учинивши је радосном мајком синовима* (Пс. 113, 9). Али и бездетност је од Бога. *Ја ћу учинити да буду без дјеце*, говори Господ колену Јефремову (Ос. 9, 12). Господ *затвара материцу* (I Сам. 1, 6). Од благослова Божјег дакле зависи пород, а од порода свако људско друштво.

7. Породица је срећна где се родитељи не греше о закон Божји и где деца поштују родитеље своје. У том случају благослов је Божји на породици, и купа расте и напредује. Ако ли се родитељи огреше о закон Божји, и не покају се пре смрти, Бог *походи гријехе отаца на синовима и на унуцима до трећег и четвртог колена* (II Мојс. 34, 7). Због греха цара Саула погибоше му синови: Јонатан и Исвостеј, а унук му Мефивостеј, рођен хром у обе ноге, примаше храну са туђе трпезе (II Сам. 9). Цар Соломон згреши Богу и зло постиже сина његовог Ровоама, и би као проклетство на унуцима и прауницима његовим. Но упоредо с тим дејствовао је и благослов Божји због Давида, оца Соломонова, те се династија продужаваше до краја.

8. Као и Декалог тако и сви детаљни закони Божји и заповести носе искључиво морални карактер. И у социјалном погледу као и у сваком другом. Ево неких од тих закона и заповести:

– Не крадите, не лажите и не варајте ближњега.

– Не куните се криво именом мојим.

– Не закидај ближњега и не отимај му.

– Плата надничарева да не преноћи код тебе.

– Немој псовати глува, нити пред слијепца метати што да се спотакне; бој се Бога.

– Не чини неправде на суду, и не гледај што је (неко) сиромах нити се поводи за богатим.

– Не иди као нападач, и не устај на крв ближњега својега.

– Немој мрзити на брата својега у срцу својему, слободно искарај ближњега својега и немој трпети гријехе на њему.

– Не буди осветљив.

– Пред сиједом главом устани.

– Мјерила нека су вам права (за дужину, за тежину и за течност).

– Кад жањете род земље своје, немој пожети сасвим, нити пабирчи по жетви, него остави сиромасу.

– Дошљаку немој чинити криво.

– Немојте цвијелити удовице и сироте. Ако ли коју уцвијелиш у чем год и повиче к мени, чућу вику њезину и распалиће се гнев мој и побићу вас мачем, па ће ваше жене бити удовице и ваша дјеца сироте.

– Кад даш у зајам новац сиромасу, не ударај на њ камате.

– Ако узмеш у зајам, врати.

– Немој псовати судија, и о старјешини народа својега не говори ружно.

– Од летине своје и од стоке своје принеси мени првине.

–Немој хватати вјере с идолопоклоницима ни с боговима њиховијем.

–Не иди за множином на зло, и на суду не говори поводећи се за већим бројем да се изврне правда.

–Шест година засијевај земљу своју и сабирај род њезин, а седме године остави је нека једу сиромаси.

–Ако нађеш вола непријатеља својега гдје је залутао, одведи га к њему.

–Не узимај поклоне, јер поклон заслепљује.

–Отварај руку своју брату својему, невољнику и сиромашу (све доведе наведено је из II и III књиге Мојсејеве).

9. Није ли ово јаснији и очигледнији закон од свих такозваних социолошких закона модерних социолога? И није ли ово искључиво морални закон?

10. Но да би још јасније и очигледније показали апсолутну моћ моралног закона у једноме друштву, навешћемо још и следеће:

–Не одреци добра онима којима треба кад можеш учинити.

–Проклетство је Господње у кући безбожничковој а стан праведнички благосиља (Господ).

–Са жене блудне спада човјек на (сух) комад хлеба.

–Због блуда допада човјек муке и руга и срамоте (а не због „економске неједнакости" нити због „непросвећености маса").

–У мене је богатство и слава, добро и правда.

–Не помаже неправедно благо, него правда избавља од смрти.

–Страх Господњи додаје дане, а безбожницима се године прекраћују.

–Кад дође охолост, дође и срамота.

–Подашна рука бива богатија.

–Ко се узда у богатство своје, пропашће.

–Добар човјек оставља наслједство синовима синова својих, а грјешничково имање чува се праведнику.

–Правдом се утврђује престо.

–Ко се руга сиромашу, срамоти Створитеља његова.

–Грабеж безбожних однијеће их.

–Лажни свједок погинуће.

–Милост је боља него сребро и злато.

–Богат и сиромаш срастају се; обојицу је Бог створио.

–Ко чини криво сиромашу, да умножи своје, зацијело ће осиромашити.

–Не мучи се да се обогатиш, и прођи се своје мудрости.

–Не помичи старе међе, и не ступај на њиву сирочади, Јер је јак Осветник њихов. (Наведено из Прича Соломонових.)

11. Преступ Божјих заповести јесте грех, а *плата за грјех јесте смрт* (Рим. 23, 1). Зато је и речено у Закону:

–Ко опсује оца или матер, да се погуби.

–Ко учини прељубу, да се погуби.

–Кћи свештеникова која се оскврни блудом, нека се огњем спали.

–Ко би ружио име Господње, да се погуби.

–Ко убије човјека, да се погуби, итд. Наравно, ако га људи и не погубе по својим законима, и ако се преступник не покаје, биће му свакако *плата за грјех смрт* на овај или на онај начин. Јер закон морални није мање прецизан и оштар него ли такозвани природни закон, који је у ствари само слика или символ универзалног моралног закона Божјег.

12. Закон морални — то и јесте закон социјални. Тај закон није нико од људи ни пронашао ни открио, него га је Бог дао људима. Од испуњења или гажења моралног закона Божјег зависи благослов или проклетство једнога друштва, како малог тако и великог. Једно друштво расте и

напредује и живи срећно, ако је благослов Божји на њему; пада, пак, пропада и ишчезава, ако је проклетство на њему.

13. И тако судба једног човека, или једне породице, или фамилије, или друштва, или града, или села, или народа, може се схватити и разумети само у светлости и на мерилу Божјег благослова или проклетства. Од чега пак зависи благослов и проклетство, исцрпно је наведено у 27. и 28. глави V књиге Мојсејеве.

14. Ако би се написале хиљаде књига политичких и социјалних закона, без моралног закона и на супрот њему, анархија људског друштва постала би неизбежна. Морални закон пак сам по себи, прост и једноставан, довољан је браник људског друштва и живота од анархије. Јер морални закон Божји јесте у исто време и политички и социјални закон.

15. Отуда сви такозвани политички и социјални закони морају у основи, у духу и суштини, бити морални закони, да би се уопште могли тим именом звати. Они су парафраза моралног закона Божјег, разграђење његово, ради практичне примене на све случајеве и околности живота људског.

ДРУШТВЕНИ ИНТЕРЕСИ И ПРОБЛЕМИ

1. **Путник:** Из твог излагања, Путовођо мој, ја сам разумео, да морални закон Божји има свеобухватљиву силу и власт над људским друштвом. Није ли тако?

2. **Путовођ:** Тако је.

3. **Путник:** Ако је тако, зашто онда старешине држава и вође народа у наше време говоре искључиво о привредним, економским и политичким интересима својих земаља и народа, а закон морални прећуткују као и да не постоји?

4. **Путовођ:** Да говоре, говоре заиста, и то не од јуче него од пре стотину и више година; највише о томе говоре. Али се они не могу похвалити, да су решили та економска, привредна и политичка питања. Само су их отворили као три живе ране, на које непрестано ударају облоге и мелеме, али ране никако не зарастају. Јер први лек је за те ране примена и поштовање моралног закона Божјег.

5. **Путник:** Али зар није на пример питање капитала и рада једно чисто техничко питање, изван домаћаја и власти морала?

6. **Путовођ:** Баш отуда је и настало то питање и антагонизам између капитала с једне стране и радне снаге с друге стране, што је пренебрегнута власт морала у односу човека према човеку. Јер то питање је пре свега погрешно постављено као питање безличног капитала и безличног рада, супротстављених као две немуште силе једна против друге. У самој ствари питање капитала и рада јесте питање човека и човека. А свако питање односа човека према човеку јесте питање моралне природе, које као такво подлеже моралном закону и регулише се моралним законом.

7. **Путник:** Молио бих те, реци мало више о томе.

8. **Путовођ:** Рекао је апостол Христов: *Благословеније је давати него примати.* А у Старом Завету пише: *Подашна рука бива богатија.* И још: *Не одреци добра онима којима треба кад можеш учинити.* Међутим, многи и многи људи презрели су и благослов и проклетство као нешто нестварно и почели су се безобзирно такмичити у стицању непотребне имовине, да су заиста навукли на себе и на децу своју и па имовину своју проклетство, место да милошћу и човекољубљем буду сејачи радости и добре воље међу браћом својом, они су постали натмурени сејачи злобе и огорчења. Место да се владају по моралном закону Божјем, они су почели доносити безбројне, економске, привредне, политичке и друге своје законе, засноване на својим материјалним и себичним интересима. Међутим, сав огромни збир тих закона нити је могао нити може заменити Декалог, десет Божјих заповести.

9. **Путник:** Од чега зависе привредна питања једне земље?

10. **Путовођ:** Од кише.

11. **Путник:** Од чега још?

12. **Путовођ:** Од здравља.

13. **Путник:** Од чега још?

14. **Путовођ:** Од мира и једнодушности. Ако суша убије летину, помор покоси народ и стоку, и ако међу људима нема мира и једнодушности, шта помажу све куле од теорије о привредним питањима? Шта сви привредни закони и регуле? Кишу пак и здравље даје Бог сходно вери, поштењу, правди и милости у једном народу, као што је речено.

15. **Путник:** Но ти свакако не одричеш потребу бриге о производњи и размени добара?

16. **Путовођ:** Ја не одричем ту бригу под условом да изнад ње стоји брига о моралном закону Божјем, о његовој сувереној важности при производњи и размени. Иначе сва техничка вештина људска у том погледу без моралног закона личила би на вешто саграђену лађу без компаса. И као што лађа без компаса мора да лута по океану тако мора да лута и највештије организовано друштво људско без моралног закона Божјег.

17. **Путник:** А како треба схватити политичке законе једне земље?

18. **Путовођ:** Не постоје никакви политички закони; постоји само морални закон Божји. Постоји и политичко уређење једне земље, са уредбама, правилима, прописима и параграфима, — уређење које може бити благословено или проклето према томе да ли је оно засновано на вољи Божјој и сагласно са моралним законом Божјим или није. Ако јесте, онда је политичко уређење дотичне земље благословено; ако ли није, онда је проклето. У првом случају политика се може назвати добром, у другом кобном. Јер у првом случају Бог, као Законодавац моралног закона, по Своме светом обећању, штитиће ту земљу од глади, помора, земљотреса, потопа, револуције, и рата; од гусеница, црви и змија, зверова, и свих недаћа и зала. И дароваће род земљи и стоци, мир и спокојство, ситост и радост, здравље и обиље сваког добра међу људима. У другом случају пак, Бог као Чувар Свога закона, попустиће сваку беду, муку и невољу на земљу, сушу и неродицу, болест и страх, неслогу и страхоту, земљотрес и буну, мач и ропство. Зато се она прва политика може назвати добром, а ова друга кобном. Тако је речено и проречено и на безбројним примерима из историје и искуства посведочено.

19. **Путник:** Али наш савремени живот је постао врло сложен, због чега су настали укрштени интереси људи и избили многи проблеми, као: проблем брака, проблем васпитања деце, проблем издржавања сиротиње, па проблеми културног рада и народне одбране, и тако редом.

20. **Путовођ:** Видим ја и сам, да је у модерно време све доведено у питање и све постало „проблематично“, тј. неизвесно и неодређено. Но није то дошло због сложености савременог живота; то никако. Вода у малом поточићу тече наниже и испарава навише исто као у дубокој реци. Тако је и у животу малог и великог друштва људског: морални закон Божји безусловно је у пуној важности и сили како у најмањем тако и у највећем друштву људском.

21. **Путник:** Како дакле мислиш да се могу решити сукоби интереса и множина разних питања и проблема у садашњем животу?

22. **Путовођ:** Па они су давно давним решени мудрошћу Онога, који нас је створио и који нам је открио своју вољу и показао пут живота кроз Свој морални закон. У Његовом присуству бива све што бива. Он је присутан браку. Он је исказао смисао брака. Он благосиља брак. Он је присутан васпитању деце. Он љуби и благосиља децу. Он гледа у препуну шаку богаташа и у празну шаку сиромаша. Он види срце и једног и другог, и слуша како ће они један другог ослонити. Он посматра људска дела, названа културом, и цени унутарње побуде истих, и сходно тим побудама решава да ли да их одржи или уништи, благослови или прокуне. Он је присутан оружању народа за одбрану, и мери поуздање народа и народних вођа у себе или у Њега. Речју, Он је дао један закон за све људе и све прилике, и на основу тога закона суди и

пресуђује сва питања и све односе људи.

23. **Путник:** Кад је све тако просто и јасно, одкуда је онда произашла садашња сумња у све, збрка у свему, страх од свега и довођење у питање свега и свачега?

24. **Путовођ:** Зар ти то још није јасно? Отуда што су охоли и маловерни људи уклонили са лађе живота компас — а то је морални закон Божји — и на место њега стали давати правац тој лађи свака према своме малом разуму и према великим жељама срца свога. Мали разум као варница распаљује велике жеље, а велике жеље опет заглашују и угушују мали разум.

МОРАЛНИ ЗАКОН У НЕ ХРИШЋАНСКИМ ВЕРАМА

Сви народи на земљи, без изузетка, чак и они са помућеним појмовима о Богу, признају и исповедају, да се природне стихије и судбе људске управљају према владању у животу људи. О томе нам сведоче научни испитивачи, етнологи, светски путници и мисионари, и то не само древни него и савремени.

Но, ми ћемо се овде задржати на схватањима моралног закона код оних народа који су у вези са Балканом, балканском историјом и балканском културом. То су стари Јелини и Муслимани.

Класични песници, историчари и трагичари, највернији су изразитељи веровања и појимања живота код старих Јелина. Према Омиру, Плутарху, Есхилу и Софоклу, Јелини су приписивали својим боговима апсолутну власт како над природом тако и над свим догађајима у животу појединих људи и народа.

На пример: кад куга мори, кад земља не даје плодове, кад пропадају усеви и гине стока и кад умире плод у мајкама — све то не приписује се природи ни природним законима него злочинима људи.

У Софокловом *Краљу Едипу* жали се жрец краљу:

„У цвету гину нам земаљски плодови,
„на паши гину говеда, и гине плод у женама;
„а уз то —
„та клета куга град нам хара, разара".

У свом одговору краљ Едип подсећа на злочин над његовим оцем и на непронађеног убицу, па каже:

„јер с њега куга мори нас".

У *Антигони* говори се о неодољивим Божјим законима, који нису природни него морални, и којима се треба покоравати већма него законима људским.

Кад је тиранин Креонт издао заповест, да нико не сме сахранити брата Антигоновог, сестра се није обзирала на ту заповест него је погребла брата свога. А кад ју је Креонт узео због тога на одговор, Антигона му је смело рекла:

„Ја не мишљах твој проглас да је тако јак „да неписане вечне божје законе, „ти као смртни човек надмашити смеш, „јер они трају не од данас и јуче, не, „већ од увек, и нико не зна од кад су, „Ода због њих, воље се не бојећ ничије, „ја не хtex да казна Божија стигне ме".

Храбра девојка није чак ни од смрти стрепила:

„Та боље треба ми,
„Ода оном свету свиђам се нег овом,
„јер тамо вечно бићу".

Есхил у *Агамемнону* говори кроз своје јунаке готово као да чита из Библије. Војска која ратује против неправде, не сме бити нечиста и пљачкашка, ако жели победу и срећан повратак:

—Од злата само да се војска сачува, —од похлепе да пљачка што не треба".

—А крене л' војска кући с чистим рукама, —са циља к циљу још ће доспети".

Тројански рат вођен је и Троја је пропала са својим краљем Пријамом због две тешке повреде моралног закона, због Перисовог гажења гостопримства у туђој земљи и због неверства према мужу одбегле Јелене —

—Тако Зеус Атрејиде шаље, —чувар силни гостинскога права, —на Париса због неверне жене".

А кад је Троја пала, гласник долази и јавља:

—Ни Парис неће хвалит се ни цео град, —да нису дела своја окајали сва — — грех Пријамида двоструко плати се".

Такав је морални закон, Божји закон:

—Ах да закон Божји не стеже нас, —судба судбу да није везала, —срце би ми пред језик стизало, —осећање слободно се лило".

Тако о рату, о греху, о одмазди. И још ово, што сведочи да за стара убиства морају потомци платити:

—Зар старо убиство зар не плаћа сада,

„и зар не пада други за покојне оне? „Смрт мора да својом окаје смрћу".

Посмотримо сада шта пише у основној књизи Ислама, у Ћитапу или Ал-Корану.

О Потопу. Да Потоп није дошао по слепом случају нити по неком природном закону него због недела људских. којима се прљао свети морални закон Божји, то се описује у Сури XXIX овим речима:

„У древно време посласмо Ми Ноја његовом народу; хиљаду без педесет година обитаваше он међу њима, и Потоп их истреби због њихових недела. Али Ми спасосмо њега и који беху с њим, и показасмо знак свима људима".

О рату. „Ми смо уништили у стара времена пре вас поколења која су живела безбожно" (Сура X).

„И колико смо ми разорили градова што беху безбожни! Њихови кровови леже сада у развалинама, и извори напуштени као и горде тврђаве" (Сура XXII).

Земљотрес. Не бива ни случајно ни по закону немуштих стихија природних него по светом моралном закону Божјем за казну и знак људима.

„И Мадјанима посласмо брата њихова Шоаиба. Рече им он: О мој народе, бојте се Бога, и очекујте последњи дан, па престаните са неделима на земљи. Али га они сматраху за варалицу. Због тога снађе их земљотрес, и ујутру они су нађени мртви опружени у својим становима" (Сура XXII).

Киша. Не долази киша пој жељи облака ни по заповести природе него по жељи и заповести живог Бога, који је један и једини.

„Ако их упиташ, ко шаље кишу с небеса и кишом оживљава замрзлу земљу, они ће сигурно одговорити: Бог. Реци дакле: Слава нека је Богу!" —

„Зар не знају они (они из Меке) да Бог даје што је потребно са отвореним рукама, и да стеже руке и не даје коме неће? Заиста ово је знак онима који верују" (Сура XXXIX).

Деца. Ко даје децу? Тело или дух? Свакако Дух кроз тело, Јер је тело само по себи трава и прах, без духа.

„Он је створио што је хтео. Он даје кћери коме Он хоће, и синове коме Он хоће. Или Он им даје децу оба пола, а чини бездетним оне које Он хоће" (Сура XLII).

Да споменемо још и једно основно веровање Индијанаца, основно и заједничко како Ведантистима тако и Будистима и свима њиховим сектама. Рекли смо задржати се на оним народима који су у вези са Балканом. Ту спадају и Индијанци, сада просторно удаљени од нас, но некада блиски суседи наших српских прастарих предака. Основно веровање многих милијарди Индијанаца кроз хиљаде година јесте веровање у *Карму*.

Шта је Карма? Превести ову реч тешко је, али није тешко схватити значење њено. Карма је збир добрих или злих дела једнога човека, који збир опредељује даљи ток живота његова са

свима догађајима, који ће му се догодити, срећним или несрећним. То је једно. А друго, тај збир добрих или злих дела једнога човека одређује у каквом ће се телу родити човек после своје смрти. Јер Индијанци верују, да човек безбројно пута умире и поново се рађа на земљи. Ми нећемо овде улазити у оцену овог необичног веровања, које ми хришћани не држимо. Али за нас је важно само учење о Карми због моралног садржаја. Слуга или просјак у једноме веку људском, ако је доброг владања, рађа се по смрти као богаташ, кнез или учитељ народа. Насупрот томе, један великаш, ако је злотвор и насилник, подложен ниским страстима, може после смрти родити се као мајмун или папагај или слон или тигар или змија. Свак се дакле поново рађа у онаквом телу, какво највише одговара његовом моралу у његовом ранијем животном веку, Све Веде то тврде, и сав Будизам то исповеда.

А шта ово све значи у погледу закона? Значи, да је морални закон апсолутан, неодољив и несаломљив. Природни закони, у смислу европском, закон материјалне природе, без Бога и без духа, у овом страшном процесу сељења душа из тела у тело (метапсихоза), нема никакве улоге, никаква дејства, никаква значаја. Према индијској науци о Карми сва васиона не може спречити да се један човек доброг владања не јави после своје смрти у савршенијем виду, нити пак да се један човек злог владања не јави поново у нижем и гаднијем виду. То је индијска Карма, у коју верује преко милијарде људских бића у Индији, Тибету и Китају. А та Карма је осуда европске науке о природним законима.

НАРОДНА СХВАТАЊА ЗАКОНА

Сваки народ има своје умотворине, а то су песме, приче, пословице, молитве, тужбалице, бајке и др. Кроз те своје умотворине народи Божји на земљи трудили су се да даду израз односу или ставу човека према човеку, према божанству (у једнини или у множини), према живој природи и стихијама природним. Иако су те умотворине различне код разних раса, религија и култура, једна сличност јасно се запажа код свих. а то је убеђење да природа реагује на владање људи. Српски народ спада, по раскоши својих умотворина, међу најбогатије народе на свету. Па како год да се узму те умотворине, било с гледишта верског или практичног или уметничког, оне представљају једну драгоцену вредност. У нашем случају ми их узимамо за доказ онога што тврдимо. У истини један снажан доказ. Јер је речено: глас народа, глас Сина Божјега. То јест, као да сам Бог говори кроз народ. Својим умотворинама српски народ је јасно посведочио моћ моралног закона Божјег, моћ над људима и моћ над природом. Бог је законодавац и осветник закона.

Бог не плаћа сваке суботе.

Бог је спор али достижан.

Да Бог наспори и берићет учини.

Боље неправду трпети него неправду чинити.

Боље сиромашно поштење но богато непоштење.

Ко се не уме Богу молити нека пође на море.

Испред Божије воље никуд ни камо.

Шта ко ради оно ће и патити.

Бог се брине о сиротима.

Гријех једнога све село плаћа.

У песми *Рођење Христово* каже се да се земља потресла због тог догађаја:

„Ода шта се потресе „Ведро небо и земља? „Роди света

Пречиста „Христа Бога нашега“.

У песми *Свечи благо дијеле* говори се како се због људских безакоња у Индији небо затворило за три године, те је од глади и болести пострадао многи народ.

У песми *Бог никад дужан не остаје* говори се о честитој сестри оклеветаној од завидљиве жене. и о крајњој плати једне и друге. Сестра је растргнута коњма на репове, но тамо где је она пала, црква се саградила и чудотворна вода јавила (Сестрољин, у селу Пољани код Пожаревца), а клеветница се разболела и тешко боловала за девет година, док није пожелела да и њу вежу коњма за репове и растргну. Тамо где је тело њено пало, отворило се језеро пуно змија и акрепа.

Са истим су мотивима песме:

*Огњена Марија у паклу,
Љуба богатог Гавана,
Јован и дивски старешина,
Наход Момир,
Цар Константин и ђаче самоуче,
Цар Стјепан хоће сестру да узме.
Женидба Краља Вукашина,
цео Косовски еп*

и многобројне друге.

Како у песмама тако и у причама и бајкама. У својим причама и бајкама — од којих су неке индијског порекла — српски народ је изразио апсолутну власт божанског начела и моралног закона над васцелим васионим светом. О неком природном или физикалном закону, мимо тога божанског начела и моралног закона, не постоји ниједан израз, чак ни једна слутња, у народном искуству од више хиљада година. Бог је творац и господар васионског света. Све стихије и сви елементи, из којих је васиони свет изграђен. стоје под Његовом светом влашћу и служе одбрани Његове свете правде. Српски народ, у хришћанском добу своје историје, јасно је то увидео, и дао је томе јасна израза у својим умотворинама.

Боља је и јача истина од лажи. Боља је и јача правда од неправде. Боља је и јача вера од безверства. Боља је и јача милост од суровости. Боља је и јача доброта од злобе. Боља је и јача љубав од мржње. Боља је и јача невиност од покварености.

И то у толикој мери боље је и јаче све оно прво од оног другог, да сва природа, тј. сав збир стихија и елемената васионског света, служи одбрани истине, правде, вере, милости, доброте, љубави и невиности, с једне стране; и сва природа опет с друге стране служи сузбијању и кажњавању лажи, неправде, безверства, суровости, злобе, мржње и покварености. Другим речима: бољи је и јачи несравњиво Бог од сатане, и боље је и јаче царство небесно од царства земаљског. Несвесна природа могла би бити и равнодушна према добру и злу у свету, да ју свест Творчева не надахњава и не управља на одбрану добра и сузбијање зла. Природа је оруђе добра у рукама свесилнога Бога.

Природа је слуга, није господар.

Природа је оруђе закона Божјег, није законодавац.

Природа није ни самобитна ни самостална. Нити је себе створила, нити себе држи, нити је поставила себи сврху, нити је прописала законе себи и човеку. Природа је слуга, није господар.

Природа не зна за законе, али служи закону Божјем, вођена и упућивана на то невидљивом и свемоћном руком Створитеља свога.

Ове истине су познате више или мање свима хришћанским народима. Но те истине су упијене у дух и у крв православних народа, нарочито српског народа.

Православни сељак на Балкану богат је јасном визијом промисла Божјег у свима стварима и догађајима, и богат је самосталним посматрањем и познавањем природе. Он сваки дан мисли о оним истинама, и посматра свет и себе у светлости оних истина. Посведневно општење са српским сељацима даје нам поуздано сведочанство о томе. Природа је за њ шатор састанка или шатор сукоба његовог с Богом. У првом случају тај шатор штити га од туђег зла, у другом обара се на њ и бије га тешким крилима својим због његовог сопственог зла. Све оно што западни

научници називају природним законом он сматра само као детаљан опис тога шатора састанка и као начин дејства његовога од Бога на човека.

И народи исламски не верују у постојање природних закона, нити је тај термин икада био популаран код ових. Алахова воља једини је закон који они признају. И као што нема бога осим Бога, тако за њих нема закона осим воље Божје.

Народи Великог Истока, Китајци и Јапанци, Тибетљани и Монголи, такође не верују у природне законе. Безбројни духови станују у планинама, у рекама, у дрвећу, у животињама, у мору, у стенама, у свакој хумци и на сваком месту, те отуда дејствују на људе кроз ова своја обиталишта сходно владању људи, час на корист час на штету. Свевишњи Бог, по њиховој машти, разбијен је као неко сунце у миријаде комада, у миријаде духовних монада, које су се сакриле у природне стихије и елементе, и отуда контролишу живот људски. Наравно, ово је у главном заблуда. Но и у тој заблуди крије се оно зрно истине које сведочи против самобитности и самосталности природе и против постојања природних закона.

Поремећен је појам о једноме истинитоме Богу и код разних староседелачких племена Северне и Јужне Америке, Канаде и тихоокеанских острва. Па ипак ни они не верују у постојање природних закона него у многе духове који обитавају у природи, владају природом и опредељују судбе људи сходно владању људи. Закон дакле не долази од природе него од тих духова, односно од „Великог Духа“, начелника свих осталих духова.

Па ма колико да је и ово веровање хаотично и нечисто, ипак сматрамо га врло поучним. Оно је поучно тиме што нам сведочи како су народи, чак и најпримитивнији, од памтивека тражили објашњење природе изван природе и господара природе изнад природе. Нису се поводили за очима. Нису могли веровати у материјална начела. Нису се уплашили од огромности васионе, да би њу прогласили самобитном и самосталном. Нису се дали збунити поретком у природи, да би признали неке природне законе. Нису покорили свој разум чулима, да би физичку природу прогласили некаквим законодавцем. Нису дозволили да им дух капитулира пред чулима као што су то учинили многи западни научници. Него су тражили *духовно* начело. Нашли су га у духовима. Погрешно? Да; но далеко мање погрешно од признања природних закона и природе као законодавца. И ближе истини.

На Страшном Суду Божјем ови ће народи бити пре оправдани него ли крштени Европејци, који презреше Бога па од природе направише телца идола и поклонилише му се.

НАЈНОВИЈА РЕВОЛУЦИЈА У НАУЦИ

Једнога јутра свратише наши путници у једну научну радионицу, лабораторију. Ту су били учени професори са ђацима. Столови су били прекривени микроскопима, теразијама, чинијама и тепсијама са разним течностима, стаклићима са крвљу, магнетским иглама и магнетским комађем, електричним справама разног облика и разне величине. У прозорима су стајале фотографске плоче изложене сунцу. У стакленим судовима виделе су се исечене жабе и зечеви, На врх радионице узвишавао се огроман телескоп.

Путовођ: Овде ти нећу ја ништа говорити, драги мој сапутниче. Замолићемо професора, директора ове лабораторије, нека ти он да објашњења која желиш.

Професор: Стојим на услузи поштованим посетиоцима. Изволите ми само рећи шта желите.

Путник: Ја би хтео нешто сазнати о природним законима.

Професор: И ја бих то желео, али ето сва природа као да се руга мојој жељи.

Путник: То ме веома изненађује. Није ли наука јасно утврдила читаву серију непоколебљивих природних закона, како су нам у школи говорили?

Професор: То је била старомодна наука деветнаестог столећа, која више нема приступа у лабораторије двадесетог столећа. Архивска старудија и музејска занимљивост!

Путник: Лепо, али свакако и савремена наука мора знати за неке утврђене природне законе?

Професор: Савремена наука није тако претенциозна као наука прошлог столећа. Савремена наука је постала описна, дескриптивна. Но имајте стрпљења и саслушајте шта главни научници наших дана говоре и тврде. Јер оно што они тврде и говоре представља темељну револуцију у науци. Тако:

Ајнштајн тврди, да је све наше знање о природи релативно. Тим тврђењем он је спустио диктаторски и апсолутистички став науке прошлог столећа на ниску столицу скромности. Чак ни простор и време нису нешто апсолутно. Настала је дуга препирка научника око тога је ли време у васиони или је васиона у времену. Време је, према Ајнштајновом мишљењу, само једна димензија простора, четврта димензија. И простор и време су ограничени. Па ни математика није нешто апсолутно.

Минковски и други свели су многе математичке истине на ниво релативитета и вероватноће.

Хајзенберг (Heisenberg) тврди: „Природа се ужасава акуратности (потпуне тачности) и прецизности изнад свега“. Међутим, стара наука, која је сад одбачена, учила је баш то, да у природи влада савршена прецизност.

Берталанфи (Bertalanfy) са многим другим савременим научницима негира закон каузалитета. А тај закон је био научна догма прошлих векова, у коју ко би посумњао сматрао би се сумашедшим. Данас је тај „природни закон“ одбачен као погрешан. „На место старог каузалитета имамо индетерминистичку слику света, која толико личи на примитивне преставе из најранијих времена као што се модерни психизам, а нарочито учење о души, поклапа са мистичким осећајем до научног стања човечанства“. Опет *Хајзенберг* вели изрично о закону каузалитета: „Механиком квантума дефинитивно је утврђено неважење закона каузатитета“.

Сер Оливер Лоџ свом снагом подржавао је целог свог века стару научну тврдњу о постојању етра, која се одржавала још од стоика, старих философа грчких. Одсутан противник те поставке у етру био је знаменити професор *Михаило Пупин*. Најзад је сам Оливер Лоџ изјавио, да се појам етра може изједначити са појмом простора, тј. ни више ни мање него је етар исто што и простор! И тако етар у коме „плива васиона“ проглашен је излишним и непостојећим. *Густав Ле Бон* међутим, почетком нашег столећа, завео је многе читаоце својих књига у заблуду као да је етар праматерија и праузрок свега, и као да су сва тела у васиони вихори етра!

Савремена наука одбацила је и такозвани *други закон*, термодинамични, који је говорио о одржању квантума енергије с једне и о ентропији васионе с друге стране. Потпуно је напуштен и одбачен. Њен одушевљени присталица *Анри Поенкаре* (Henri Poincaré) у разочарању туговао је за њим, али морао се помирити са чињеницама које су тај „закон“ обориле.

Даље, закон ентропије и закон прогреса и еволуције никако се нису могли измирити. Препирка о томе, који ће се закон одржати, а који одбаци — јер су супротни један другом — још и сада траје између биолога с једне стране и астронома, физичара и математичара с друге стране.

Бутру (Boutroux), у очајању због брзог истицања и брзог негирања природних закона, дошао је до закључка, да закони природе нису апсолутни него као резултат еволуције „променљиви и пролазни!“.

Брадлеј (Bradley) је против сваке философије која велича будућност, тј. против закона прогреса и еволуције. Ако је капија будућности отворена, вели он, као што Бергсон мисли, она је сигурно затворена за савршенство.

Говорећи на ту тему *Бозанкет* (Bosanquet) каже: „Уздање у будућност постало је актуелном болешћу“.

Џејмс Џинс (Sir James Jeans) овако описује револуцију у науци наших дана: „Једно физичко схватање за другим напуштено је, док није остало ништа изузев низа догађаја у четвородимензионалном простору. Изгледа да ниједна твар не поседује ма какву стварност која би се разликовала од менталне идеје“, тј. од мисли.

Од материје није остало ништа, као ни од материјалистичких закона и схватања прошлог века. Материја је од самих научника дематеријализирана. Јер док се у прошлом веку природа

поимала као материјални механизам, у наше дане, каже Цинс „ток знања указује на немеханичку реалност". Па онда додаје: „васиона нам почиње личити више на једну велику мисао него на једну велику машину". „Ми још нисмо, вели, у контакту са крајњом стварношћу".

„Гравитационе силе ишчезле су из науке".

„Закон о узроку и последици показао се илузијом".

„Научници не говоре више о детерминизму него о вероватноћи".

Закон о неуништивности материје пао је и одбачен је.

Научници сада говоре о наизменичном и ритмичном проширењу и сужавању простора. „Као да васиона дише", вели један од њих.

Неки мисле, да је електрон живо биће, са слободном вољом и свешћу, те може скочити са путање на путању.

У енглеским и америчким лабораторијама нарочито и много испитују ова скакања електрона (jumpings).

Професор *Макс Планк* (Max Planck) говори као научник о моралном закону, што би значило капитулацију пред религијом.

„Свет изгледа данас мање везан природним законима него у време Лапласово, и већ се физици јавља нужност телеолошких или циљних представа" (финалних).

Едингтон (Eddington) готово у очајању признаје да „наше незнање зјапи пред нама језиво.

Има нешто радикално погрешно у основним схватањима физичке науке, и ми не знамо како да се снађемо".

Суливан (J. W. N. Sullivan) каже: „у садашње време васиона је за науку постала тајанственија него што је икада била у историји мисли".

А кад бих вам сада, поштована господо, говорио о поразу које је у наше дане доживела биологија, ви би се запрепастили. Надмена теорија материјалиста прошле генерације о томе како су жива органска бића постала и развила се из неорганичке материје, не само да је оборена него исмејана као сулуда. Ништа боље није прошла ни Дарвинова теорија о еволуцији нижих организама у виша. Од ње су остале само рушевине. Јер су трезвени научници нашег времена доказали, да живот мора неминовно имати иза себе живот, као и да су феле, флоре и фауне кроз сву историју света остале верни отисци својих прототипова.

На повратку из лабораторије путници су дуго ходили замишљени и ћутљиви.

Путовођ: О чему мислиш сад?

Путник: О архивама и музејима!

Путовођ: Да, заиста мора се о томе мислити кад је реч о такозваним природним законима. Но морални закон Божји нема то својство да може да подсети на архиве и музеје.

Путник: Досећам се, да мислиш на трајност и нестаривост моралног закона насупрот пролазности природних закона.

Путовођ: Тако је. Једва нешто око стотину година владали су у и над умовима учених људи такозвани природни закони, који сада леже у рушевинама, а из чијих се рушевина почеше дизати нова наука. Међутим, морални закон Божји непроменљиво траје хиљаде и хиљаде година. Пет хиљада је година само од Мојсеја до данас. Али морални закон Божји иде далеко преко Мојсеја. Чуј шта су изрекла најистинитија уста: *Докле небо и земља стоји неће нестати ни најмањег словца или једне титле из закона.*

Морални закон је вечит.

И кад би Створитељ хтео уништити овај свет па нови створити, Он би га створио и засновао опет само на моралном, светом закону Своме.

ЦАРСКИ ЗАКОН

Тако апостол Јаков назива закон Христов. Јединствени израз у целом Светом Писму (Јаков 2, 8; Код Павла има израз: закон Христов, Гал. 6, 2).

Шта је царски закон? То је закон љубави. Овај се закон састоји из свега две заповести, објављене човечанству не од човека и не од ангела него од Месије, Господа Исуса. Овако је Он, од речи до речи, изрекао те две заповести:

Љуби Господа Бога својега свим срцем својим и свом душом својом и свом мисли својом.

Ово је прва и највећа заповијест.

А друга је као и ова:

Љуби ближњега својега као самога себе.

Изрекавши овај царски закон, Он га је одмах довео у везу са старим опширним законом, о коме смо ми до сада говорили, па је закључио:

О овим двома заповјесима виси сав закон и пророци (Матеј 22, 40).

Говорећи о закону, надахнути Павле пише Галатима, да се сав закон извршује у једној речи. А та је реч — љубав.

Кад би хтели улазити дубље у хришћанску теологију, ми би могли рећи, да су оба закона Христова. Јер кроз своју Реч, Слово, Мудрост, Логос, објавио је Бог и онај и овај закон, онај посредно, а овај непосредно. Јер се закон даде *преко* Мојсеја, а благодат и истина постоје од Исуса Христа, ваплоћеног Сина Божјег, који је *светлост од светлости и Бог од Бога*. Онај закон могао би се објавити преко посредника, али љубав не трпи посредника. Отуда закон се даде *преко Мојсеја* а љубав се јави *од Исуса Христа*. Другим речима: закон се даде посредно а љубав се јави непосредно. И једно и друго од истог вечног источника сваког добра, а у разна времена, сходно домостројерву Бога Промислитеља.

Но ми не мислимо улазити сада дубље у теологију, него ћемо следовати Новом Завету у вредносном разликовању старог закона од закона новог или царскога.

Пре свега нигде у Библији није Бог идентификован са законом. То јест, нигде није речено: Бог је закон. Али је идентификован са љубављу. Јер је речено: *Бог је љубав* (I Јов. 4, 8). И тако љубав је једно од битних имена Божјих. То показује превасходство љубави над законом. Где се љубав зацари, закон престаје. Не у том смислу, као да је у царству љубави дозвољено убити, украсти и лажно сведочити, него да љубав сама собом потпуно искључује и помисао на убиство, крађу или лажно сведочење. Кад сване, сунце замењује и засењује сјај свих ноћних звезданих светила. Но то не значи, да кад се сунце јави звезде ишчезавају и престају постојати. Гле, чим сунце зађе, звезде засветле. Ако је закон дат кроз Адама, Ноја, Мојсеја и остале пророке, дат је као што је светлост сунчева дата кроз месец и звезде. Али кад се јави Сунце љубави у свој пуноћи свога сјаја, закон више не светли, јер нема потребе да светли. Зато Павле свети с правом назива закон *сенком оних добара која ће доћи* (Јер. 1, 10).

У Старом Завету о љубави се говори врло мало, као у V Мојс. 6, 5; 11, 1; Исуса Нав. 22, 5; Псал. 18, 1; 31, 23, и др.; Данило 9, 4. Но то су све пророчки светлаци, назирања и предсказања оног царског светила, царског закона, који се жудно очекивао.

Ово су пак речи Новог Завета о љубави:

Рече Господ: *Љубите непријатеље своје.*

Који љуби оца или матер већма него мене, није мене достојан; и који љуби сина или кћер већма него мене, није мене достојан.

Љубав служи. Ни син човечији није дошао да му служи него да служи.

Љубав спасава. Син човечији није дошао да погуби душе људске него да спасе.

Ко признаје Бога за Оца, тај љуби Сина Божјег Исуса. Кад би Бог био ваш отац, ви бисте љубили мене, јер ја од Бога изиђох и дођох.

Љубав плаче за човеком. Ударивше сузе Исусу. Онда Јудејци говораху: гледај како га љубљаше.

Нову вам заповјест дајем да љубишце један другога као што ја вас љубих, да се и ви љубите међу собом. По томе ће сви познати да сте моји ученици, ако имаднете љубав међу собом.

Ко има љубав к мени, држаће ријеч моју, и отац мој имаће љубав к њему; И к њему ћемо доћи, и у њега ћемо се настанити. Који нема љубави к мени, не држи мојих ријечи.

Као што отац има љубав к мени, и ја имам љубав к вама; будите у љубави мојој. Ако заповијести моје уздржите, остаћете у љубави мојој.

Ово је заповијест моја, да имате љубав међу собом као што ја имадох љубав к вама.

Љубав се жртвује. Од ове љубави нико веће нема него да неко душу своју положи за пријатеље своје.

Ово вам заповиједам да имате љубав међу собом.

Молитва за љубав. Оче праведни, нека љубав којом си мене љубио у њима буде.

Тако је дакле Спаситељ света изрекао речима свој закон љубави. Но тај закон он је потврдио делом и примером.

Љубав се понижава. Он се понизио.

Љубав се радује добру. Он се радовао добру.

Љубав лечи. Он је лечио.

Љубав храни гладне. Он је хранио гладне.

Љубав служи. Он је служио.

Љубав бди. Он је бдио.

Љубав спасава. Он је спасавао.

Љубав учи и исправља. Он је учио и исправљао.

Љубав плаче. Он је плакао.

Љубав нема страха, чак ни од смрти. Он није имао страха.

Љубав трпи и страда. Он је трпео и страдао.

Љубав прашта. Он је праштао.

Љубав жртвује себе до смрти. Он је жртвовао себе до смрти.

Љубав васкрсава и побеђује. Он је васкрсао и победио.

Љубав упрошћава односе између Бога и људи, и људи међу собом. Он је упростио те односе.

Љубав обнавља и појачава живот. Он је обновио и појачао живот.

Љубав је светлост. Он је светлост свету.

Љубав је неодољива. Он је неодољив.

Љубав је вечна. Он је вечан.

Апостоли Христови разумели су правилно и реч и пример свога Учитеља и Господа. Његову реч они су верно предали и његовом примеру неустрашиво следовали.

Овако су ови бесмртници говорили о љубави или царском закону:

Апостол Јаков: *Ако закон царски извршијете по Писму: љуби ближњеге као самога себе, добро чините.*

Апостол Петар: *Прије свега имајте непрестану љубав међу собом; јер љубав покрива мноштво гријеха.*

Да покажете... у побожности братољубље, а у братољубљу љубав.

Апостол Јован: *Који држи ријеч његову, у њему је заиста љубав Божија савршена.*

Који љуби брата својега, у видјелу живи, и нема саблазни у њему.

Не љубите свијет ни што је на свијету. Ако ко љуби свијет, нема љубави очине у њему.

По томе познасмо љубав што он за нас душу своју положи, и ми смо дужни полагати душе за браћу.

Дјечице моја, да се не љубимо ријечју ни језиком него дјелом и истином.

Љубав је од Бога, и свак ко има љубав од Бога је рођен и познаје Бога.

А који нема љубави, не познаје Бога. Јер је Бог љубав.

Он показа љубав к нама и посла сина својега да очисти гријехе наше.

Кад је овако Бог показао љубав к нама, и ми смо дужни љубити један другог.

Ако имамо љубав међу собом, Бог у нама стоји.

*Бог је љубав, и који стоји у љубави, у Богу стоји, и Бог у њему стоји.
У љубави нема страха. Савршена љубав изгони страх напоље.
Јер је ово љубав Божија да заповијести његове држимо, а заповијести његове нијесу тешке.
Апостол Јуда, брат Господњи: Љубазни, држите сами себе у љубави.
Апостол Павле: Љубав Божија изли се у срца наша Духом светијем.
А Бог показује своју љубав к нама што Христос још док бијасмо гријешници умрије за нас.
Ко ће нас раставити од љубави Божије? Нивоља ли или туга, или гоњење, или глад, или
Голотиња, или страх, или мач?
Знамо да онима који љубе Господа све иде на добро.
Љубав да не буде лажна.
Братском љубави будите један другом љубазни.
Ко љуби другога, закон испуни.
Љубав не чини зла ближњему.
Дакле љубав је извршење закона.
Што око не видје и ухо не чу и у срце човјеку не дође, оно уготови Бог онима који њега љубе.
Ако језике човечије и анђелске Говорим, а љубави немам, онда сам као звоно које звони и
прапорац који звечи.
И ако имам пророштво и знам све тајне и сва знања, и ако имам сву вјеру да и горе
премјештам, а љубави немам, ништа сам.
И ако раздам све имање своје, и ако предам тијело своје да се сажеже, а љубави немам,
ништа ми не помаже.
Љубав никад не престаје, а пророштво ако ће и престати, језици ако ће умукнути, разума
ако ће нестати.
А сад остаје вјера, нада и љубав, ово троје, али је љубав највећа међу њима.
Вјера која кроз љубав дјелује.
Ди би познали претежнију од разума љубав Христову.
Бог ми је свједок да вас љубим љубављу Исуса Христа.
Сврх свега обуците се у љубав која је свеза савршенства.
Једном речју у љубави је сав закон. И над љубављу нема закона као што над Богом нема бога.
Јер — Бог је љубав.
И тако царски закон Новог Завета Божјега превазилази морални закон Старог Завета као небо
што превазилази земљу. Христос је свршетак закона, вели свети Павле апостол.*

ПОСЛЕДЊИ ЛЕК

Велики руски светитељ и тајновидац отац Серафим Саровски (упокојен 2. јануара 1833. године) у разговору са ученим архимандритом Макаријем, ректором семинарије, објашњавао је како има боље од бољега. Ову своју тезу он је ставио на дугачку линију свечовечанске драме, од почетка до краја. Има боље од бољега, радости моја, говорио је он. Ово је истина и под водом, и на земљи, и на небесима. Под водом алге су добре, рибе су боље, бисер је најбољи. На земљи растиње је добро, животиње су боље, човек је најбољи. На небу стоји чин над чином, лик над ликом, коло над колима, све боље од бољега. Тај поредак важи и за сву историју рода људског: детиње доба трајало је до Закона, младићко под Законом, а када се наврши време, тј. у зрелом добу, посла Бог Сина Свог Јединородног. Од тог времена, радости моја, и отпочели су *последњи дани*, који ће се завршити *вечерњом светлошћу*".

*

Преподобни Касијан у својим размишљањима о праоцима пре даног Закона на Синају пита се: Чиме су се руководили људи пре тога Закона? На основу чега су они творили Закон и без Закона? На основу чега је Авељ могао бити доброг владања? И како је он могао знати, да треба

да принесе жртву Богу *од првина стада својега!* Како је Ноје умео разликовати чисте од нечистих животиња? Како су Сим и Јафет знали, да је стидно откривати наготу оца својега? Како је Аврам знао да треба да да Мелхиседеку десетак од свега? Ко му рече, да се откаже добити од плена незнабожачког после победе над незнабожцима? Ко га научи да буде гостољубив? Шта је научило Јова да буде смиран, трпељив, целомудрен и човекољубив? Како то, да ниједан од праведних људи пре Закона није нарушио Закон?

Савест. То је одговор на ова питања. Закон Божји био је печатањен у душу човечју и пре писаног Закона. Није био потребан спољашњи Закон онима који су носили Закон у себи. Као што мудри Павле објашњава у погледу незнабожаца: *Јер кад незнабошци не имајући закон, сами од себе чине што је по закону, они закона не имајући сами су себи закон: они доказују да је оно написано у срцима њиховијем што се чини по закону, будући да им савјест свједочи* (Римљ. 2, 14).

Тако је дакле савест била чувар Закона и пре Закона. Савест је била регулатор свих мисли, жеља и поступака код праотаца од Авела па до Мојсеја. Тај период историје људске назива преподобни Серафим *детињским* добом.

Онда је дошао Закон. То јест спољашњи Закон. Дошао је онда, када је савест код људи толико ослабила, да више није била у стању да управља људима. Кад су урези воље Божје у савести људској били оплићали или изглађени, онда је настала потреба, да се воља Божја уреже у таблице Закона. Но то не значи, по нашем мишљењу, да је Закон требао потпуно да замени Савест, тако као да би Савест била излишна и непотребна. Не. Него је Закон требао да оживи Савест, да је подсети, да се оснажи, да је продуби и утврди.

Тај Закон, чија је суштина у Декалогу, урезаном у плоче на Синају, био је регулатор људских мисли, жеља и поступака до ваплоћења Сина Божјега. Дакле, хиљаде година. Овај период историје људске назива преподобни Серафим *младићским* добом човечанства.

*

Али је и писани Закон на крају изнемоћао. Јер кроз Закон дође *познање гријеха*. И тако баш под Законом *умножи се гријех*, и род људски паде у крајњу изнемоглост и збуњеност. Требао је да се пружи трећи лек. И трећи лек пружен је кроз Јеванђеље, или Радосну Вест Сина Божјег, ваплоћеног и лично јављеног међу људима. И тако су отпочели, по св. Серафиму, *последњи дани*. Наравно, у том смислу, да се неки четврти лек човечанству од Божије стране неће и не може давати. *Јер се Закон даде преко Мојсеја, а благодат и истина приспеле од Исуса Христа*. Залуталим и изнемоглим путницима није било довољно само показати прави пут него још и оснажити их за путовање. Истина осветљава, а благодат оснажава. И светлост и снага дође кроз Господа Исуса, који се не јави да укине Савест него да је исправи, нити да поништи Закон него да га испуни. *Не мислите*, рекао је Спаситељ, *да сам ја дошао да покварим закон; нисам дошао да покварим него да испуним*. Да га испуни и преиспуни. Да одсече не само гране зла, које закон забрањује него баш корен. На пример: ако закон забрањује *убиство*, Христос забрањује и *гнев* као корен убиства. Ако закон забрањује *прељубу*, Христос не дозвољава ни *поглед са жељом*, јер је жеља родитељ *прељубног дела*. На тај се начин закон испуњава и преиспуњава, наиме, кад се зло у корену одсеца. Јер се дрво зла само креше, оно као да још бујније расте, онако као што бива и са обичним дрвећем. Ако је душа човекова испуњена убилачким мислима и прељубним жељама, не може закон спречити убиство и прељубу, као што се показало пре Христа и као што се показује данас код оних који нису узели лек Христов у себе. Дошао је Христос Господ, да нам буде Он и савест и закон, и још нешто више преко тога. Његов мудри апостол Павле, светски јеванђелист и мисионар, каже: *Јер је Христос свршетак закона* (Рим.10, 4). Па шта онда? Шта је стављено место закона? Опет тај мудри Павле одговара: *Јер се сав закон извршује у једној ријечи — љубав* (Гал.5).

*

Ово пишемо због две врсте људи међу нама. Једно су они који се позивају само на своју савест, а друго су они који се чувају да се не огреше о прописе закона. Не би могли речи рећи против првих, кад би нам они могли доказати, да је у њих савест неповређена као у Авеља, Аврама и Мелхиседека. Нити би имали шта да се споримо са онима који се само на закон позивају, ако би нам они могли доказати, да они схватају закон онако као Мојсеј и Исус Навин, или као Исаија, Јеремија и Данило.

Али шта да се ради кад неко учини рђаво дело па га правда и говори:

— Ја сам то учинио по својој савести.

Или како да се снађемо, када два човека мисле и чине две сасвим супротне ствари, а обојица тврде, да тако мисле или чине „по својој савести" или што је још горе, „по своме убеђењу", то јест по свом интелектуалном закључку? Само им једно можемо рећи: Савест ваша мора се ценити и мерити Јеванђељем. Савест је спорна; Јеванђеље је беспорно. Ако се ваша савест противи Јеванђељу, онда је она слепи вођ ваш и паклени саветник. Ако ли се саглашава са Јеванђељем, онда је све добро. У овом случају значи, да је Јеванђеље ушло у душу вашу и појачало урезе и писмена свести, које је Творац у почетку стварања урезао и уписао, али који су се временом истрла и изгладила.

Или, даље, како да мислимо о људима, који се хвале да не лажу, не краду и не чине прељубу, међутим, одричу Христа и Његово Јеванђеље? Оно исто што мислимо и о јеврејским старешинама, који су се хвалили законом, међутим, осудили су Господа славе на смрт и распели на крсту.

*

Савест је била умртвљена и закон испражњен онда када се свемоћни Месија света родио у пећини витлејемској. Он је дошао, да савест оживи љубављу и закон испуни духом и истином. Он је већи од савести и закона. Он је удахнуо савест у Адама и Он је дао закон Мојсеју. Па кад су људи сломили оба ова поштапача на путу животном, и кад су залутали на странпутице лажи и били испребијани од адских разбојника и бачени крај пута, јавио се Он и објавио: *Ја сам пут, истина и живот.*

Јасно је, дакле, да је Господ Христос последњи лек из руке Онога који је преко пророка објавио: *Ја сам ваш лекар.*

Јасно је, да се људи не могу ослонити на савест мимо и насупрот Христа.

Јасно је, да никакав закон није спасоносан, ако је само у формама и параграфима, испражњен од Христовог духа.

Христос је оживитељ и регулатор савести. Христос је испунитељ и препунитељ закона. Он је надсавест и надзакон. Зато се свети апостол Павле не хвали ни савешћу ни законом него Христом. *Не живим, вели, ја него Христос живи у мени.*

Христос је и живот наш. Изван Њега живот је смрт, као што је изван Њега и савест и закон само намалан леш.

Христос је савест наша.

Христос је закон наш. Христос је живот наш.

СТАРИ И НОВИ ЗАКОН

Шетајући по светом граду Јерусалиму путник и путовођ настављаху разговор о закону, наравно о закону моралном. Па кад стадоше у дворишту негдашњег храма Соломонова, рече путник путовођи:

Путник: Према свему што сам чуо о царском закону љубави изгледа ми, да је тим новим законом потпуно одбачен стари закон. Или се ја варам?

Путовођ: Ваљда ти не мислиш да ми сад поновимо ону жестоку препирку о закону која је на овом месту пре 19 векова вођена између јеврејских законика и Христа Спаситеља? *Познајем, да*

љубави Божије немате у себи, рекао је прекорно Господ оним законцима. И још им је рекао: *Не даде ли вама Мојсеј закон, и нико од вас не живи по закону.* Тако их је Он изобличио као потпуне безаконике који нити извршују стари закон нити усвајају нови.

Путник: Ван сваке сумње Господ је био у праву. Но моја малоумност спотиче се баш о та два закона, о закон старозаветни и закон новозаветни. Па бих ја желео знати, који је од два закона сада у важности.

Путовођ: Оба су закона од једног истог Законодавца. А то је Бог. У односу на људе разног владања, разног карактера и разног ступња савршенства у важности је или један или други закон.

Путник: Како је то могуће?

Путовођ: Сасвим просто. За људе који имају љубав Божју у себи закон љубави замењује све остале законе и законске прописе. Јер љубав значи *испуњење закона*, по речи апостола. За оне пак који нису осетили љубав Божију у себи стари закон је у пуној важности. Узмимо за пример једног родољуба. Родољуб је, као што је познато, сваки онај ко љуби свој народ. Вођен љубављу према своме народу родољуб стоји изнад државних закона. Јер љубав према роду и отаџбини побуђује га да чини и више него што то од њега захтевају закони државни. Али ако он, отпавши од љубави, изврши злочин или кривоклетство или издају, он пада под оштрице кривичног закона. И би ће осуђен строжије у толико више у колико се јаче раније истицао као родољуб.

Путник: Шта онда мислиш о грађанину који извршује законе државне али нема у срцу љубави према народу и отаџбини? Не пролази ли он боље од родољуба?

Путовођ: Ако један грађанин испуњује онај минимум што од њега захтевају државни закони, и ако се он опрезно чува да се не огреши ни о један закон државни, он се сматра „исправним“ грађанином. Чак ако он нема љубави ни према народу своме ни према отаџбини, међутим није никад кажњаван, њему државна власт издаје уверење да је исправан грађанин. Исто је тако у погледу човека који испуњава закон Божји са таблица синајских и све моралне старозаветне заповести Божје. Он је исправан пред законом Божјим, али исправан је као слуга и роб, а не као син. Он је једномишљеник онога фарисеја који је на молитви говорио Богу: „Хвалим те што нисам као хајдуци, неправедници, прељубочинци или цариници. Постим два пута у недељи и дајем десетак од свега што имам“. Па ипак није био угодан Богу, он него цариник који се у скрушености срца свога осећао незадовољан самим собом и вапијао: „Боже, милостив буди мени грешноме“. Колико и колико људи ми знамо, који никад нису кажњавани од судова грађанских, међутим, покривени су презрењем од стране друштва у коме живе. Због чега? Због тога што без духа и љубави покоравају се само формалној законској правди. Пред државом они су исправни грађани, јер се не греше о законе државне, али пред друштвом и народом они су недовољни чланови његови. Још су више недовољни чланови државе Божје, царства Божјега, они који формално извршују законске прописе Старог Завета без духа и љубави Новог Завета. Па ипак закон Старог Завета у пуној је важности тамо где људи нису стигли сјајне висине царског закона, закона љубави, као што је кривични и грађански закон у пуној важности за свакога и свуда где родољубље не сија и не засењује све државне законе као сунце што својим сјајем засењује звезде.

Путник: Из твојих разлагања јасно ми је сада зашто апостол Павле сматра старозаветни закон недовољним за оправдање и спасење. Не говори ли он: *прије доласка вјере ми бисмо под законом чувани и затворени за вјеру која се хтјела показати.* То јест као у неком кавезу бисмо држани у оквирима законских прописа, да би се васпитали и припремили кроз послушност слугу за слободу синова Божјих. Није ли тако?

Путовођ: Сасвим тако. Кад слуга извршује одређене заповести свога господара, он прима плату као слуга. Али кад слуга улази у мисли и бриге господарева, па одано и с љубављу кући кућу господарева као своју, он бива усиновљен од господара свога. И улази у наслеђе као син, а не као слуга. А када пак син охладни срцем према оцу своме, он се влада као слуга или још горе,

као распикућа, као блудни син; онда он или прима плату слуге или бива потпуно избачен из наслеђа и изгнан из дома. Тако дакле верне слуге уздижу се у достојанство синова, а нехатни или блудни синови падају на степен слугу или отпадника. Такав је процес судби појединаца, такав и процес историје народа и племена људских.

Путник: Може ли се у светлости тога процеса појмити судба европских крштених народа, њихово уздизање и пад, њихова гордост и помраченост, њихови међусобни ратови и несреће?

Путовођ: Сасвим јасно. Сви хришћани, па и хришћански народ, заветовани су царском закону љубави, и били су као усиновљени од Бога, Као синови Божји дакле они су дужни били живети и владати се по том царском закону. Али из разних узрока, од којих је отпад од објављене Христове истине најважнији, они су погазили свој завет љубави према Богу и ближњем. Због тога су пали на степен слугу старозаветног закона, и под санкције тога закона. Није ли ти сад јасно, откуда по хришћанским земљама глад, и помор, суше и поплаве, земљотреси и безбројне друге стихијске страхоте, и тираније и срамоте, и револуције и ратови, онако исто крвави као и они што су описани у Старом Завету, и још крвавији и погубнији? Отуда што хришћански народи с времена на време газише не само царски закон љубави, презирући истинитог Месију, него и заповести старозаветне, редом једну по једну, све од прве до последње. Не признаваше Бога за Бога, клањаху се разним идолима, а највише својим творевинама, похулише на име Божје, одбацише поштовање родитеља и светковањс недеље, утонуше у злочине, крађе, прељубе, убиства, кривоклетства и похоте за туђим имањем и туђим телом. Не мислим на све хришћане, него на многе. Јер увек је било мноштво оних који су искушавали бар старозаветни закон. А није било ниједног поколења хришћанског без већег или мањег броја правих хришћанских душа, које су волеле царски закон и мучиле се да га до краја испуне. Тако и у наше време долази до јасног изражаја све троје: и мрак безакоња, и сила старозаветног закона као и светлост новозаветног закона. У истом возу историје дакле возе се и безаконици и старозаветници и новозаветници; или: богоборци, богобојажљивци и богољубци.

Путник: То значи да су оба закона, и закон правде — тако да га назовем — и закон љубави вечити, зар не?

Путовођ: Шта ти се чини, кад би сви грађани постали родољуби у пуној мери, да ли би били потребни грађански и кривични закони?

Путник: Мислим, да не би били потребни.

Путовођ: Тако ни старозаветни закон правде не би био потребан кад би божанска љубав овлада срцима људским у пуној мери. Али како до краја историје, по видовитом пророчанству самога Спаситеља, божанска љубав неће овладати срцима свих људи, него напротив у последњим временима *охладнеће љубав многијех*, то ће и онај стари закон Божји са свима својим санкцијама бити и остати у пуној важности и сили до свршетка ове драме света. И сам Спаситељ је то потврдио кад је рекао: *Докле небо и земља стоји, неће нестати ни најмањега словца нити једне титле из закона док се све не изврши*. А када прође ово небо и ова земља, онда ће праведници прећи у царство вечног живота где љубав вечно влада. Јер *љубав никад не престаје, а пророштво ако ће и престати, језици ако ће и умукнути, разума ако ће нестати*, вели Павле апостол Христов. Јер Бог је љубав.

Тако је дакле старозаветни закон вечит у смислу историјском, закон љубави пак вечит је у смислу апсолутном. Оба ова закона у историјској драми саздане васионе чине један морални закон са два поглавља.

ВАСИОНСКИ ПОРЕДАК И – БЕСПОРЕДАК

1. Постоји васионски поредак, иако не постоје природни закони. Света Књига Божја, која не зна ништа о некаквим природним законима, богата је у величању божанственог поретка свих твари и бића у васиони.

2. Једно је закон, а друго је поредак. Кад неко уђе у кућу са лепо уређеним намештајем, неће говорити о закону намештаја него о поретку намештаја. Исто тако ко уђе у једну трговину. Исто тако ко уђе у цвећарник говориће о поретку у њему, а не о закону. Исто тако ко уђе у добро уређен пчелињак, или у обрађено и уређено домаћинство, говориће о поретку, а не о закону. Јер је једно закон, а друго поредак.

3. О закону се може говорити само у вези са људима у овој васиони, или у вези са анђелима у надвасиони. У вези пак са животињама, биљкама, минералима, звездама, ветровима, и осталим тварима и стихијама овога света може се говорити само о поретку или беспоретку, а никако о закону.

4. У првој глави Књиге Постања вели се од речи до речи: *Тада погледа Бог све што је створио, и гле, добро бјеше веома.*

5. Праведни Јов говори о красоти и безбројности дела створених па каже за Творца свега тога: *Он чини ствари велике и неиспитљиве и дивне, којима нема броја.*

6. Све је створено по мери, свему је одређен поредак, свему назначен пут. Ко је био присутан кад Бог — *даваше вјетру тежину, и мјераше воду мјером; кад постављаше уредбу дажду и пут муњи громовној?* Пита Бог страдалца Јова: *Гдје си ти био као ја оснивах земљу? Ко јој одреди мјере? На чему су подножја њезина углављена? или ко јој постави камен угаони? Или још: Гдје си ти био — кад пјеваху заједно звијезде јутарње и сви синови Божији кликоваху? Јеси ли ти свога вијека заповједио јутру, и показао зори мјесто њезино?*

7. Премудри Еклезијаст пак проницљиво испитује време и начин свему што постоји па каже: *Свему има вријеме, и сваком делу под небом има вријеме.* Па онда: *Све је учинио да је лијепо у своје вријеме, али човек не може докучити дјела која Бог твори, ни почетка ни краја.*

8. Бреме, поредак, начин, ритам у свему као у музици. *Нараштај један по један одлази, а други долази, а земља стоји увијек. Сунце излази и залази и опет хита на своје мјесто одакле излази. Вјетар иде на југ и обрће се на север, иде једнако обрћући се и у обртању своје враћа се. Све ријеке теку у море, и море се не препуња, одакле теку ријеке онамо се враћају да опет теку... Свему има вријеме и начин.*

9. Надахнути Духом Божјим Псалмист овако говори о красоти створене васионе: *Госпode Боже мој, обукао си се у величанство и красоту... Како су велика дјела твоја, Госпode, све си премудро створио, препуна је земља твари твојих. Слава и красота и мудрост на све стране. Дјело је његово слава и красота... Сви народи виде славу његову... Небеса казују правду његову... Небеса казују славу Божију и дјела руку његових гласи свод небесни.* И још, и још: *Госпode, кад погледам небеса твоја, дјело руку твојих, мјесец и звијезде, које си ти поставио - шта је човек те га се сјећаш и син човјечји те га походиш!*

10. И тако редом, сва Библија говори о поретку, мери, хармонији, страхоти и величанству створенога света. И док научници често пута говоре о случају и случајним појавама у васиони — противречећи тако својој причи о природним законима — Библија не зна за случај. Сходно овој Књизи Божјој може се рећи да су сви зраци сунчани избројани, као и све власи на нашој глави; и свака кап кише има неку целисходну намену. У физичкој васиони нема места за случај, као што га нема ни у моралном животу људи.

11. Иако дакле ми одричемо природне законе, ми видимо у природи тако ненадмашан поредак да се око не може нагледати ни ухо наслушати нити ум људски досегнути и појмити. Но сав тај поредак не представља сам собом никакве законе; он је слика моралног закона, на коме је створени свет основан.

12. Сва васиона блиста и дише светињом. Она није свесна те светиње своје; свесни су ње само Бог и човек. Као један величанствени храм, сав преукрашен симболима светиње. Сам храм није свесан симболичне светиње своје, нити стварне светиње Бога и човека, коју он сликовно представља. Ње су свесни само Бог и човек.

13. Таква је и цела звездана васиона. Она је као храм искићена и препуњена симболима светиње, чија је стварност у Богу и у човеку. Па као што онај ко уђе у један храм и види сву симболику његову не говори о законима самога храма него о његовом строју, поретку, лепоти, изразитости и јасноћи онога што он треба да представи, тако и онај ко гледа васиони свет и мисли о њему не може говорити о законима тога света него опет о строју, поретку, лепоти, величини, изразитости и јасноћи онога што тај васиони свет треба да представи и значи.

14. Ако ли ће се говорити о неком закону у природи, може се говорити само о одсјају моралног закона у њој. Тај одсјај нама је негде јаснији негде нејаснији. На пример морални закон одмазде, уважења својих родитеља, благодарности, жртвовања родитеља за децу, жртвовања јединки за целину, па чак и узајамне љубави, не запажамо ли ми све то и код животиња?

15. Ја бих рекао, да сви зидови васионе представљају таблице моралног закона Божјега. Ми их донекле сричемо, но нисмо у стању да их прочитамо баш до краја. Јероглифима природних твари и збивања исписани су и закони неумитне правде и закон љубави. Бодљикавим жицама неумитне правде ограђена је божанска љубав, која је и основна побуда стварања света и крајњи циљ његов. Јер где је извор ту и извор свега божанског.

16. Но ко ће одговорити на питање беспоредака у природи? То збуњује оне учене главе, које говоре о природним законима и које су често пута изненађене и збуњене аномалијама, упадицама, катаклизмама и разноврсним беспорцима који се измичу испод власти њихових закона. Случај — то им је једини одговор. Али ако је случај, онда је неразум; ако ли је неразум, онда су закони у питању. Јер оно што се назива законом, ма у ком смислу, искључује неразум.

17. У ранијим излагањима ми смо довољно објаснили узроке беспоредака у природи, дисхармоније, штетне превласти једне стихије над другом, безмерности, нескладности и невремености појава и збивања, убитачној суровости појединих природних сила у нападу на човека и на све оно што је драго човеку. Рекли смо да је то реакција природе на гажење моралног закона од стране људи, на безакоња људска.

18. За потврду тога навели смо више примера, забележених у Старом Завету. Има их врло много. Можемо навести колико се хоће и примера из Новог Завета. Када Спаситељ света би умртвљен од злотвора, *тада гле, завјес црквени раздрије се, и земља се потресе, и камење се распаде, и гробови се отворише*. То је оно што назвасмо реакцијом природе на безакоње људско.

19. А по видовитом и поузданом предсказању Господа Спаситеља и у последње дане *биће глади и помора, и земља ће се трести врло по свијету, и страхоте и велики знаци биће на небу*, и онда још и ово: *сунце ће помрчати и мјесец своју свјетлост изгубити, и звезде ће спадати с неба и силе небеске покренути се*.

20. Зашто ће све ово овако бити? Због погаженог закона Божјег. На кога оволика узбуна звезданог неба и земље? На грешне људе. Јер ће се умножити мржња, безбоштво, и свако безакоње, те ће охладнети љубав многих. На то ће реаговати и земља и сунце и месец и звезде и ветрови и камење и огањ и вода, речју све стихије поднебесне, сва природа.

21. Тако дакле беспорци у природи дају се објаснити једино моралним узроцима. Но и ти козмички беспорци изгледају само нашем физичком виду као беспорци. Чим се пак пренесу у област моралну и ставе пред огледало моралног суђења и схватања, они губе изглед беспоредака и јављају се у светлости једног неопходног поретка. То је светлост моралног поретка. У тој светлости васиона је од почетка до краја времена и пространства лепа, стројна и целисходна.

22. Према томе сва васиона је у служби моралног закона Божјега. Ни свесно нити подсвесно, него по промислу Онога који не скида свога свевидећег ока ни са ње ни са човека.

СЕЈАЧИ ВЕТРА

1. *Ко вјетар сеје, буру жање*, реч је библијска. Ову реч је у пуној мери потврдила Европа својим грозним искуством. Она је сејала лажну науку као ветар и жњела је буру за буром. Жање је и данас, и жњеће је све дотле докле не одбаци ветрове лажне науке о природним законима и не призна морални закон Божји као једини постојећи закон.

2. Постојала је наука и пре европске науке. На високом ступњу била је она у старом Египту, у Арабији, Индији и Китају. И код Феничана, Вавилонаца, Персијанаца и Мексиканаца. Европа је много од њих позајмила и наследила. Од памтивека човек је испитивао себе и свет око себе. Само никада и ни у једној другој цивилизацији научници нису сматрали природу за законодавца нити су веровали у природне законе. Видели су ред и поредак у природи, и називали су то редом и поретком, али не природним законима.

3. Од великог је интереса питање шта је навело и завело учитеље европске науке да ред и поредак у физичкој природи назову законима. Какви су их узроци побудили, да поред моралних закона прогласе и природне законе, или, што је још горе, да законе уопште пренесу са терена моралног на терен физички?

4. Ко познаје историју верских ратова у Европи, историју дробљења цркве на безбројне секте, и борби између клерикализма и антиклерикализма, с једне стране, и ко познаје историју научних открића у модерној Европи с друге стране, тај може дати доста јасан одговор на постављено питање. Одговор би био: два су узрока, прво морална ослабелост западне цркве као носиоца и тумача моралног закона Божјег, и друго страх људи пред величином васионе.

5. Ништа опасније није него кад клир једне цркве ослобађа себе извесних моралних обавеза док их у исто време намеће осталим верним; или пак када строге и јасне заповести Божје разводњава, ублажава и замењује извесним обредима и материјалним жртвама без истинског покајања за грехе и без исправљања; или најзад кад се стреми да управља политичким и економским и свим другим пословима друштвеним и државним.

6. А то су све познате аномалије у историји западног човечанства, и то аномалије не тренутне него вековне, и не спорадичне него систематске. Није чудо што се због тога савест западњака збунила и узбунила, и што су учени људи почели над погаженим моралним законом Божјим тражити друге неке законе у васиони. Само што бежећи од једнога зла они су пали у друго.

7. И сам се Господ Бог, једини Законодавац јединога закона, закона моралног, узбунио против сличних аномалија код старозаветног народа. Свој гнев изразио је Он кроз пророка Исаију овим речима: *Сит сам жртвава паљеница... Не приносите више жртве залудне; гадим се на кад; не могу подносити безакоња и светковине...и кад множите молитве ваше, не слушам, Зашто? Јер руке су ваше пуне крви.* Како тек да се не узбуне и Бог и људи против таквих аномалија у новозаветној цркви на Западу?

8. Други узрок, рекосмо, био је страх пред величином васионе. Од времена великих астронома Коперника и Кеплера пространство васионе проширило се погледу људском, наоружаном телескопима, до неслућених и страховитих размера. Па број новооткривених звезда и сазвежђа, па огромни обим неких од њих — све је то испунило душе људске страхом и трепетом.

9. Шта је онда земља, и шта човек на земљи? Пред визијом такве једне несањане и горостасне васионе земља се чинила као зрно песка на пешчаној обали морској, а човек као једна невидљива тачка на том зрну. За учене посматраче такве васионе и земља и човек пали су на барометру вредности до близу нуле. Синајске таблице закона поново су разбијене пред идолом васионе. Проповед на гори проглашена је за сањарију „Најбољега од синова људских“.

10. Европски тумачи нове васионе поклонили су се пред овом као пред свемоћним идолом. Васиона им је изгледала толико велика, да се ни Бог није могао замислити већим од ње. Није

онда големо чудо, што је васиона проглашена од њих многих за једино божанство, за јединог законодавца, за једини извор и узор свих закона. „Бог или природа" (Deus sive natura) — то је постало Вјерују многобројних научника и филозофа у Европи.

11. Но требало је пронаћи и кодификовати те измишљене законе тога немушког законодавца. И на том послу почели су се научници европски надметати и препирати. Но казна Божја ишла је уз њих као сенка уз тело. А казна се састојала у томе што је свако од њих мислећи да сабира законе природне од саме природе наметао маштом своје законе природи. Отуда судари, разногласице и препирке око природних закона испуњавају и књиге и универзитетске учионице, и лабораторије и сву атмосферу европску.

12. Најзад све што је од тих научника саграђено од цигала разних природних закона срушено је као кула вавилонска у наше дане од самих научника, као што смо то раније видели. „Наука се данас налази у једном ћорсокаку", изјављује један од великих савремених научника. Васионски сфинг показао је неку нову ћуд, стресао је са себе сву прашину људских мишљења и нагађања о себи и полупао у парампарчад све таблице природних закона обешених му о врат. То је реакција природе против лажних теорија и против омаловажења моралног закона Божјег.

13. Сејачи ветра због тога су се сада постидели и испод стида почели изговарати реч Бог. Јер ова реч сад и њима постаје једини преостали кључ за откључавање васионских тајни. Али од посејаног ветра дигла се бура невиђена и незапамћена. Чак и кад сејачи ветра потпуно престану сејати ветар, бура ће још дуго трајати. Исто као и бура морска, подигнута ветровима, што траје и када се ветрови стишају.

14. А бура коју Европа данас жање заиста је небивала. Тешко је наћи израза да се опише у целости та бура. Јер је она захватила сам корен душе човечје, па је ударила по породици, по граду и селу, по школама нижим и вишим, по књижевности, по уметности, по политици, по друштвеном строју, по међународним односима, по пријатељству, по човечности, по стиду, по чедности, по светитељству и херојству као идеалу хришћанском, по свим вредностима.

15. Лом и слом свега узвишеног, свега божанског у човеку и међу човеком и човеком, остављала је та бура иза себе докле је год захватала. Од све оне племенитости, однеговане хришћанским духом и моралом у времена стара, преостало је само нешто што је личило на градом бијено жито. Лаж и насиље, измилели су из својих скривених ложа и слободно и разметљиво су пошетали по широким улицама, у подне, под тогом „натурализма".

16. Натурализам је значио у књижевности опис неморала, у уметности и у моди бестидну голотињу, у гостионици и кухињи презирање поста, у браку телесну везу брзо кидану, у породици самовољу млађих, у пословима надметање у лукавству, у друштву борбу пошто пото, у политици отимање о власт и богатство, у међу народним односима захват туђега било вештином било силом.

17. Школа европска пак била је главно жариште, главна цитадела натурализма. А натурализам је значио у основи одрицање Бога и моралног закона Божјег, а веровање у природу и у законе природе. Видећи у какав хаос и у какву пропаст натурализам вуче европско човечанство уопште, неки научници покушали су прописати ипак некакав морал, или некакву етику за људе. Писали су књиге о „Природном моралу", или о „Моралу без санкција", или о „Хуманости као социјалној етици" или о „Социјалној етици у светлости природних наука" и томе слично. То су биле етике без ауторитета, без светлости и моћи, али ипак етике, које су бар показивале забринутост због мутне поплаве натурализма.

18. То су биле прегршти песка којим се хтела зауставити поплава после порушене бране. А брана, вековечна брана, изграђена је била чврсто од моралног закона Божјег. Никаква сила није могла да замени ту брану, а најмање измаштана теорија о природним законима.

19. „Живети сходно природи“, било је гесло натурализма европског. То се није разумело као да човек треба да живи сходно својој духовној и моралној природи; јер то би неминовно водило оном врховном идеалу истављеном пред човечанство кроз заповест: *Будите савршени као што је савршен Отац ваш небесни*. Не, него се оно гесло разумело као да човек треба да живи онако како живе остали живи створови у природи: да буде савршен у лукавству као лисица, и у суровости као вук, и у подмуклости као змија, и у прождрљивости као једна позната домаћа животиња, и у сексуалности као једна друга позната домаћа животиња, и у отмицарству као јастреб, и у мржњи и убијању свога порода као неке друге перушине, и најзад, у самоубиству као скорпија онда кад сав натурализам изневери. А он мора пре или после изневерити као и свака лаж.

20. Хришћанске масе народне давале су отпора ученом натурализму бранећи се вером и бранећи своју веру. Али лордови натурализма у науци и у књижевности и у уметности и у приватном животу својим начинима — нимало одабраним — поткопавали су савест и свест народну сејући по души народној свој ветар, да би се после заједно с тим народом нашли као жетеоци буре.

21. Но иако је баш у наше време бура на Западу достигла врхунац свога беса, ипак не треба нам очајавати за Западом, него нам пре треба „плакати за собом и за децом својом“. Јер зли ветрови сејани злом науком у 18. и 19. столећу на Западу почели су се утишавати у наше дане. Савремени носиоци науке у великим народима Запада одвојили су се потпуно од својих претходника, оних великих сејача ветра, од пре пола столећа и одрекли се њиховог натуралистичког апсолутизма. Они истина још нису сели украј ногу Исусових као Марија али су оборили главе пред „Богом невидимим“.

22. Међутим, зли ветрови науке из 19. века тек сад дувају свом жестином над источном хемисфером, над Балканом, над Русијом, над Индијом и Китајем. Као лањска мода великоградска што постаје овогодишњом модом паланачком, Класичан пример тога пружају нам у наше дане неке земље у овој хемисфери, хришћанске и исламске. Науку од пре сто година поставили су „нови“ људи тих земаља за темељ „новог“ друштва, нове државе. Међутим, од те науке није остало ни слова које наука XX века није одбацила као преживљену старудију или као лажну маштарију.

23. Срећом мномилионске масе народне на овој источној хемисфери још знају само за морални закон, иако деца њихова „бубају“ по жалосним школама лажну и опасну науку о природним законима. Треба нам се молити Господару жетве, да стукне од наших страна сејаче ветрова и спасе Исток од надвигнуте буре. Да би опет са Истока грануло Сунце Правде за сав род људски.

ДРАМА СВЕТА

Кад се наши путници приближише крају свога пута, месец се крадљиво извириваше изнад планине, а поноћни певци запеваше.

Путовођ: Ево нас већ при крају путовања, па је време да завршимо наш разговор и предамо се молитвеном ћутању.

Путник: Дозволи ми, молим ти се, још једно питање?

Путовођ: Врло радо.

Путник: Признајеш ли ти знање и знанствене проналаске?

Путовођ: Свакако.

Путник: То значи ти ипак признајеш науку?

Путовођ: Ако би ме ти питао, да ли ја једем јабуке посуте прашином, ја бих одговорио: јабуке једем али прашину не једем. Исто тако ја примам сва поуздана знања и признајем све модерне проналаске, али прашину научних теорија и хипотеза којим су до сад била покривена модерна

знања и проналасци нити примају нити признајем. Нарочито немогуће је и мени и теби примити и признати теорију о природним законима, ту основну заблуду јучошње науке. Није ли тако?

Путник: Сада сам у стању рећи, тако је. Но реци ми, да ли ти признајеш величину васионе онако како се она кроз телескоп открива научницима?

Путовођ: Признајем. И сам сам више пута посматрао звездано небо кроз велике телескопе.

Путник: Али ако тебе није устрашила огромност васионе, зар те није устрашила маленост наше планете и човека на њој?

Путовођ: То не. Ни неизмерно пространство звезданог неба ни неизрачунљиви број откривених звезданих кола нити пак огромни обим многих небесних тела, неупоредив са обимом наше планете, нису поколебали моје убеђење, да је земља, ова наша малена земља, главна позорница светске драме.

Путник: Хоћеш ли ти тиме да кажеш, да сва она огромна васионска светила имају једину сврху да служе игрању и одигравању човјечје драме на земљи?

Путовођ: Управо то, и тако. Нека те то нимало не изненађује. Упореди васиону са једним позориштем у великом граду. Шта је најважније у једном позоришту ако не бина на којој се игра драма?

Путник: Свакако бина.

Путовођ: Међутим, бина је сасвим малена кад се упореди са великом зградом позоришта, са дворанама, галеријама, ходницима и другим просторијама. Ако си бивао у великим позориштима, морао си се понекад зачудити како је бина малена према огромној палати позоришта. Па ипак свет долази у ту палату само због бине, односно због игре која се изводи на бини. Јер игра на бини представља сврху и смисао целе позоришне палате. Тачно тако и драматична игра, која се историјом одиграва на земљи, представља смисао васионске палате.

Путник: Кад говориш о драматичној игри на земљи, ти свакако мислиш на људе, зар не?

Путовођ: На људе; на све људе и на све појединачне и групне драме људске од Адама па до краја времена. Мислим на укупност историје рода људског, која се драматично одиграва хиљаде година кроз све нова и нова поколења, све нове и нове играче, по целој кугли земаљској, и која се све хитније и бурније клони своје завршетку. Мислим на Бога Створитеља и на безбројне духовне силе, светле и мрачне, које невидљиво но стварно учествују у овој драми људског живота. Мислим на Главног Јунака свечовечанске драме, који се једном јавио у пастирској тишини, прерушен и непознат, и који ће се непрерушен јавити у последњем чину, на крају крајева, у бури, у страшном и муњевитом величанству победиоца. И мислим на многе милионе и милионе оних људи који ће тада бити прослављени славом вечном и, авај, на многе премноге који ће остати постиђени стидом вечним. Јер је морално мерило једино право мерило, а морални закон једини закон у драми света, тј. у драми човечанства. Ако пореци окружавајуће нас васионе, личе на неке законе, то су само рефлекси, слике или симболи, закона оне драме на позорници. Није бина рефлекс галерије но галерија бине.

Путник: Говори ми тако још и још. То ми је пријатно слушати. Ослобађаш ме аветињског притиска материјалне васионе и уздижеш човечје достојанство.

Путовођ: Не уздижем ја човечје достојанство; уздигао га је Онај који је првог човека, Адама, надахнуо својим духом и предао му у почетку власт над материјалним светом; и уздигао му је достојанство Главни Јунак драме света кад се због човека спустио на земљу и за човека поднео крсне муке и смрт. Ако још сумњаш, да је наша малена планета духовни и морални вођ целе звездане васионе, сети се видовитог Павла, који је рекао: *Што је слабо пред свијетом оно изабра Бог да постиди јако. И што је малено и незнатно изабра Бог да постиди велико и знатно.* Заиста је земља слаба и малена и незнатна, но само за физички вид. Али је она изабрана звезда међу звездама, да буде позорница светске драме. Некада је Бог изабрао био малени народ израиљски између толиких великих народа, да кроз тај народ („црвића Јаковљева“) објави своју вољу и свој закон и — Сина свог, Месију света. Па је онда изабрао рибаре за апостоле

месијанске науке спасења, рибаре, а не кнежеве и велможе. Човеку је дао власт над диносаурусом и мамутом, а не обратно. Такав је метод Божји од увек, да малено уздиже, да незнатно прославља, да кроз презрено јавља своју моћ. Ко ће му рећи: зашто тако чиниш? Јеси ли кад на ведрој ноћи при блистању звезданих ројева ишао у позориште да гледаш неку чувену драму?

Путник: Јесам.

Путовођ: И ниси свакако заборавио, како си се на путу за позориште дивлио многим и дивним светлима на небесном своду. Међутим, кад си видео на позорници борбу између истине и лажи, херојства и подлости; кад си свом душом делио мучење и агонију главнога јунака драме до петогачина, да се на крају опет свом душом веселиш због његовог тријумфа — тада, при повратку кући, звезде су ти изгледале бледе и ништавне према твом јунаку драме, победиоцу лажи и подлости, зар не?

Путник: Заиста, сећам се, тако је.

Путовођ: Не сведочи ли то, да је срцу нашем милији добар човек који побеђује зло од свих сјајних лопти и небулозних балона изнад наших глава? И да су нам светац и херој несравњено веће вредности од Сириуса, и Близанаца, и Влашића? Јер шта су та велика светила, сви ти ближи и даљни лампиони, заједно са сунцем и месецом, него потребне принадлежности земаљске позорнице, при извођењу драме? Није ли за њих речено на првој страни Библије: *и постави их Бог на своду небеском да обасјавају земљу?* Запамти ову реч: да обасјавају земљу. Земља је дакле њихова намена и њихов смисао; за земљу и због земље су та светила саздана. Без драме која се на земљи игра сва та сјајна звездана кола била би бесциљна и бесмислена, као једно огромно и сјајно позориште без бине и без игре. Али земља их искупљује од бесциљности и бесмислености, земљу пак — драма слугу и синова Божјих. О, како је богата и величанствена та драма! Сав звездани свод не вреди колико једна сцена из те драме, једна, рецимо, херојска борба синова светлости против синова таме. А колико и колико је таквих драматичних сцена било у историји човечанства. Бројеви су недовољни да их изброје, језик људски недовољан да их опише, све позоришне бине недовољне да их представе. Колико личних, колико друштвених и националних и расних драма, од Адама до данас, унижаних и утканих у превелико ткиво свеопште драме људског рода! Кад се мислима удубиш у овај предмет, твој разум биће обасјан новом светлошћу, у којој ћеш видети и појмити, да је драма човечанства на земљи срж и оправдање целе васионе. А та драма, као и свака права драма, базира на моралним основама, и изводи се по моралном закону Божјем. Толика је неописива сила, толика морална динамика те драме, да се она рефлектира на целој физичкој природи, органској и неорганској, на земљи и свуда око земље до крајева васионе. Какво је онда чудо што се при извесним великим и страшним сценама на позорници историје земља потреса, звезде сударају и падају, а сунце и месец облаче у црнину? Догађаји на позорници људског живота или одржавају васионски сценариј у поретку или га доводе у беспоредак. Таква је свемоћ моралног закона историје људске, који не трпи никакав други закон као такмаца.

Путник: А кад се завеса спусти?

Путовођ: А кад се завеса спусти, онда ће и земаљска позорница и сви њени васионски сценарији бити предани огњу, према Откровењу Јовановом, као гнездо из кога су излетели одрасли тићи соколићи. *И времена ће нестати.* Али ће остати сви јунаци Драме, већи и мањи, сви путници који су правим путем ходили правој циљу, сви ревнитељи закона Божјег, и сви победници зла, остаће у другој једној васиони, духовној и бесмртној. Безбројне војске, непрегледни народи таквих јунака, који су „добар рат ратовали и трку свршили“, биће у вечности груписани око Главног Јунака ове светске драме, ове божанске епопеје рода Адамова, јединствене и непоновљиве. Кад сва васиона, дакле, са целим својим поретком ишчезне као сенка, две највеће васионске вредности остаће и постојаће и надале. Те две вредности јесу: прави људи и царски закон љубави.

